

Kancelarija za demokratiju, ljudska prava i rad Izveštaji o stanju ljudskih prava po zemljama za 2012.

Uvod državnog sekretara

S ponosom prvi put u svojstvu državnog sekretara predajem *Izveštaje o stanju ljudskih prava po zemljama*. Dok sam obavljao dužnost u Senatorskom odboru za spoljne poslove ovi izveštaji su mojim saradnicima i meni pomagali da izvršimo pravilnu procenu stanja ljudskih prava širom sveta. Znam koliko su dragoceni zaposlenima u Stejt departmentu i drugim federalnim službama koje sprovode spoljnu politiku Sjedinjenih Država, ali i članovima Kongresa, akademskoj zajednici, aktivistima, studentima, novinarima, advokatima, sudijama, stranim vlastima i savesnim građanima širom sveta.

Stranice koje slede svedočanstvo su često tegobnih koraka ka osvajanju ljudskih sloboda širom sveta. Ponegde je postignut značajan napredak, ali previše je drugih država gde vlasti nisu ostvarile viziju sveta proklamovanu Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima, prema kojoj ljudi treba da žive „slobodni i jednaki u dostojanstvu i pravima“.

Razmatraćemo stanje u najnovijoj svetskoj državi, Južnom Sudanu, i nastojanja tamošnjih vlasti da u budućnosti obezbede mir svom narodu. U izveštajima će biti reči i o stravičnom nasilju u Siriji, istorijskim izborima u Egiptu, Gruziji i Libiji, ali i ohrabrujućem demokratskom otvaranju Burme. Takođe ćemo istaći hrabre pojedince, borce za univerzalna ljudska prava, među kojima ima građana, aktivista, radnika i novinara. Izveštaji jasno pokazuju da su mnoga iskušenja naše spoljne politike, koja zahtevaju hitnu pažnju, u svojoj srži izraz sveopšte i neporecive ljudske težnje za slobodom i dostojanstvom.

U složenom svetu u kome živimo sve veći značaj igraju nevladini činioci – hrabri aktivisti i zastupnici građanskog društva, ali i nasilni ekstremisti, međunarodni kriminalci i drugi zlonamerni akteri. Svugde gde se ljudima poriču prava i fundamentalne slobode mnogo lakše će se učvrstiti ovi nepovoljni i destabilizujući uticaji i ugroziti međunarodnu stabilnost, ali i bezbednost naše nacije.

U našem je interesu da se zalažemo za univerzalna ljudska prava. Vlade koje uvažavaju ova prava i same teže miru i prosperitetu. One su bolji susedi, čvršći saveznici i bolji ekonomski partneri. Vlasti koje se zalažu za bezbednost na radnom mestu, koje zabranjuju eksploraciju dece i prinudan rad i koje obrazuju svoj narod nastoje da izjednače snage na terenu i da obezbede širu bazu potrošača na globalnom tržištu. Nasuprot njima, države koje ugrožavaju regionalni i globalni mir, od Irana do Severne Koreje, znane su i po tome što krše ljudska prava i što drže svoj narod u stegama represije, loše ekonomije i međunarodne izolacije.

Sjedinjene Države stoje uz narode i vlade koji streme ka slobodi i demokratiji, iz sopstvenog iskustva znajući da se rad na izgradnji savršenijeg jedinstva – demokratije koja je održiva i trajna – nikad neće završiti. U skladu s ovim opredeljenjem zalažemo se da sve vlade sveta usvoje politiku i pristup koji su odraz poštovanja prava svih ljudi, bez obzira na njihovu nacionalnost, veroispovest, pol, rasu, seksualnu orijentaciju ili invaliditet; da omoguće održavanje slobodnih i

poštenih izbora i da uvaže rezultate; da zaštite bezbednost i zdravlje ljudi na radu; i da poštaju mirne proteste i druge izraze neslaganja. Sjedinjene Države i dalje nedvosmisleno zagovaraju poštovanje osnovnog dostojanstva i jednakosti svih ljudi.

Predajem sad Kongresu Sjedinjenih Država Izveštaje Stejt departmenta o stanju ljudskih prava po zemljama za 2012.

Džon F. Keri, državni sekretar

UVOD

U ovom izveštaju razmatramo stanje ljudskih prava širom sveta u 2012. Dve godine pošto su protesti u Tunisu i Egiptu podstakli Arapsko proleće države regionala i one van njega i dalje razdiru uznemirujuće i nepredvidljive promene. Iako svaka zemlja vodi svoju unutrašnju politiku i ima posebnu društvenu dinamiku, muškarce i žene iz tog regionala i dalje pokreće snažna težnja za dostojanstvom i boljim ekonomskim prilikama i briga zbog buduće državne politike.

Čitave prošle godine mogli smo videti ohrabrujuće primere demokratskih promena nadahnutih idelizmom i hrabrošću vođa i građana. Predsednik Tunisa i ministar pravde Libije veterani su među borcima za ljudska prava. U Gruziji su održani parlamentarni izbori posle kojih je usledila mirna predaja vlasti, što je redak uspeh među bivšim sovjetskim republikama. A 2012. obeležio je dramatičan napredak u Burmi, budući da je tamošnja vlast počela okretati novi list posle decenijama duge autoritarne vladavine.

Nade koje je rasplamsao početak Arapskog proleća pomračila je surova stvarnost nepotpune i sporne tranzicije; brutalnost Bašara el Asada nad sopstvenim narodom u Siriji; napetost među zajednicama i političko nasilje u Jemenu, Bahreinu i Iraku; i ozbiljne prepreke održanju demokratije u Egiptu i Libiji. Svet se nalazi pred novim iskušenjima kako zahtevi naroda za uvođenje demokratskih promena uzdrmavaju prevaziđene ekonomske i političke strukture u većini ovih država.

Objavljivanje godišnjeg izveštaja, sad već trideset šestog po redu, odraz je američke zainteresovanosti za unapređenje ljudskih prava širom sveta i spremnosti da se taj proces podrži. I naša snaga i naš prosperitet jačaju u mirnom svetu u kome sve vlade štite pava i slobode koji rođenjem pripadaju svakoj osobi. I kao što je predsednik Obama rekao u svom drugom inauguracionom govoru: „sloboda svakog od nas neraskidivo je povezana sa slobodom svakog drugog čoveka na kugli zemaljskoj“.

Ako se osvrnemo na stanje ljudskih prava u svetu 2012. najjači utisak ostavlja pet pojava:

- Smanjivanje prostora za delovanje građanskog društva u raznim delovima sveta;
- nastavak borbe naroda Srednjeg istoka za uvođenje demokratskih promena;
- prvi koraci ka uspostavljanju demokratije i bojažljivo otvaranje građanskog društva u Burmi;
- preobražajna priroda informacione i komunikacione tehnologije i nasuprot tome sve jače gušenje tradicionalnih medija i slobode izražavanja;
- dalja marginalizacija ugroženih grupa i nasilje usmereno protiv njih.

Smanjivanje prostora za delovanje građanskog društva

Građansko društvo je žila kucavica demokratskih društava. Da li će država rasti ili nazadovati odrediće izbori koje pravi njen narod i njeno vođstvo – bez obzira da li se ti izbori prave u vladinim ministarstvima, salama za sastanke velikih preduzeća, nezavisnim sindikatima ili tesnim kancelarijama nevladinih organizacija. Ako se ljudima pruži prilika da se udružuju, da izraze svoja gledišta i sprovedu svoje

predloge, oni će podsticati vlast da stremi ka najvišim standardima razvoja i prosperiteta i pružati joj podršku. Države su jače kad različiti elementi društva složno rade u ime zajedničke dobrobiti i kad kroz živu i kritičnu polemiku utiču na donošenje državnih odluka. Vlast koja odobrava i neguje aktivnost građanskog društva i sama je stabilnija i otpornija, a društvo naprednije; gušenje građanskog društva ukazuje na slabost i nesigurnost vlastodržaca i odlika je društava u kojima vlast koči ekonomski i društveni napredak. Nažalost, čini se da pojedine vlade preuzimaju restriktivne taktike upravljanja od drugih vlada i, u pojedinim slučajevima, regionalne sile daju negativan ali upečatljiv primer okolnim vlastodršcima.

Građansko društvo našlo se 2012. na vjetrometini jer su vlasti nastavile da sputavaju ili da sprečavaju ljudе u nastojanju da se organizuju, udruže ili da zahtevaju bolje rezultate od svojih vođa. Od Irana do Venecuele bilo je pokušaja da se građansko društvo suzbije, i oni su se ogledali u donošenju novih zakona kojima se ograničavaju ili zabranjuju sloboda izražavanja, udruživanja, povezivanja i veroispovesti; uvođenju novih restrikcija za organizacije koje primaju sredstva iz inostranstva; i ubijanju, maltretiranju i hapšenju političkih aktivista i boraca za ljudska prava i prava radnika.

Rusija je usvojila niz mera koje ograničavaju aktivnost nevladinog sektora i građanske slobode. Među ovim merama su i zakonske odredbe kojima se sputava rad nevladinih organizacija – posebno onih koje primaju inostranu pomoć, značajno povećava iznos kazne za neodobrene proteste, kleveta proglašava krivičnim delom, ograničava slobodno korišćenje interneta, a vlastima dopušta da spreče pristup određenim stranicama na internetu bez sudskog naloga, kao i izmene u krivičnom zakoniku koje dramatično proširuju definiciju izdaje.

Krajem 2011. Vlada Egipta preduzela je akcije protiv domaćih i međunarodnih nevladinih organizacija, naloživši policijske istrage nad nekoliko grupa pobornika demokratije i ljudskih prava, među kojima su se našli i vašingtonski Nacionalni demokratski institut i Međunarodni republikanski institut. Vlasti su okrivile građane i strane službenike da „rukovode organizacijama koje nemaju dozvolu za rad“ i da „primaju nedozvoljenu stranu pomoć“, i nekoliko meseci su sprečavale strane službenike nevladinih organizacija da izađu iz zemlje. Sudski proces protiv četrdeset tri osobe trajao je čitave 2012. i obeležilo ga je odugovlačenje, a država je nastavila da postavlja nedostižne uslove za registraciju kako bi sprečila rad domaćih i stranih nevladinih organizacija u zemlji.

Nezavisni radnički sindikati u Bangladešu nastavili su se suočavati s ogromnim preprekama prilikom registracije i sproveđenja sindikalnih aktivnosti. Osim toga, država ne pokušava da reguliše bezbednost na radu, zbog čega delimično snosi odgovornost za nekoliko kobnih požara u tekstilnim fabrikama, među kojima je i onaj u decembru u fabrici Tazrin u kome je život izgubilo 114 radnika.

Uvođenjem komplikovanih uslova za registraciju udruženja kineske vlasti nastoje da spreče povezivanje nezavisnih političkih, verskih, duhovnih, sindikalnih i drugih aktera i boraca za ljudska prava, koji bi mogli ugroziti njen autoritet. Vlasti ulažu sve više truda da učutkaju političke aktiviste i zastupnike javnih interesa i da spreče javno iznošenje nezavisnih mišljenja, pribegavajući pritom i nezakonitim sredstvima, kao što su otmice ljudi ili stavljanje pojedinaca pod prismotru ili u strogi kućni pritvor.

Postoje, međutim, i ohrabrujući primeri. Donji dom Parlamenta u Avganistanu usvojio je u decembru izmenjeni Zakon o socijalnim organizacijama. Među ostalim izmenama novi zakon uklanja prepreke da se socijalnim organizacijama daju sredstva iz inostranstva. U Mongoliji se u nacrtu Zakona o aktivnostima od javnog značaja predviđa da se kroz državni fond pruži podrška civilnom društvu. Vlada takođe radi na uobličavanju zakonskih odredbi kojima će se omogućiti uzimanje usluga od organizacija civilnog društva. Ako bude usvojen ovaj zakon će obezbediti građanskom društvu nove domaće izvore finansiranja, istovremeno obezbeđujući transparentno i odgovorno raspoređivanje javnih fondova.

Nastavak borbe za uvođenje demokratskih promena na Srednjem istoku i u Severnoj Africi

Srednji istok zahvaćen je preobražajem, čije su posledice jednako duboke i važne kao i promene koje su se pre dve decenije odigrale u Latinskoj Americi, Evropi i Evroaziji. Napredak u regionu je neujednačen i iskušenja su ovog trenutka – dve godine po otpočinjanju jedne po svoj prilici dugačke i mukotrpne evolucije – ogromna. Na površinu izbijaju decenijama potiskivani sporovi i razdori. Institucije po prvi put moraju da snose odgovornost za svoj rad. Mladi ljudi s nestrpljenjem traže reforme i rezultate. Građani i vlast pregovaraju oko demokratskih pravila na tom putu.

U državama u kojima je započelo Arapsko proleće u 2012. bili smo svedoci mukotrpног prelaska s protestovanja na politiku, surove represije režima rešenih da slome volju naroda i neizbežnih izazova koji ugrožavaju sprovođenje demokratskih težnji u delo. I dok je u pojedinim slučajevima primetan ohrabrujući demokratski napredak, druge države su smanjile zaštitu građanskom društvu, dopuštale seksualno nasilje nad ženama, napade na pripadnike verskih manjina i njihovu sve veću marginalizaciju, učestalo kršeći ljudska prava, posebno u Siriji. Mada će se svaka država iz regiona kretati sopstvenim putem, one vlade koje ne uvaže težnje svog naroda teško će održavati status quo.

U Siriji pripadnici Asadovog režima nastavljaju da vrše teror nad sopstvenim narodom. Vlasti često sprovode policijske i vojne akcije protiv mirnih građana, napadajući posmrtnе povorke, ljudе u redovima za hleb, škole, svetilišta i bolnice, i koristeći neselektivnu, preteranu i ubojitu silu da strahom nateraju Sirijce na poslušnost. Seksualno nasilje je masovna pojava. Prema navodima Ujedinjenih nacija čak sedamdeset hiljada ljudi izgubilo je život otkad je započela sirijska kriza, a broj smrti je porastao s hiljadu slučajeva mesečno, koliko ih je u proseku bilo u letu 2011. na preko pet hiljada slučajeva u julu 2012.

Osim što je pružala podršku Asadovom režimu i terorističkim organizacijama izvan svojih granica, Vlada Irana nastavila je da surovo ograničava prava svojih građana. Vlasti su sprovodile politički motivisane činove nasilja i represije nad novinarima, studentima, advokatima, umetnicima, ženama, borcima za etničke i verske slobode i članovima njihovih porodica. Prema izveštajima nevladinih organizacija vlasti su 2012. pogubile ukupno 523 osobe, mnoge posle tajnih suđenja ili bez ikakvog sudskog procesa. Tužiocи su često ljudе pritvorene zbog njihovog političkog delovanja ili zalaganja za ljudska prava okrivljavalи za *moharebeh* ili „zločin protiv

Boga“, što je nejasna i preširoka optužba koja povlači smrtnu kaznu. Vlasti su novim odredbama ozbiljno sputale aktivizam, obrazovanje i zapošljavanje žena.

Bahrein se i 2012. nalazio na raskršću. Vlasti su uložile izvestan napor da sproveđu preporuke iz izveštaja Bahreinske nezavisne komisije za ispitivanje. Pa ipak, do kraja godine nisu ispunjene najvažnije preporuke koje su se odnosile na prevazilaženje fundamentalne nejednakosti u bahreinskem društvu, tako da je napetost između sekt nastavila da raste.

Osim obračuna s nevladinim organizacijama u Egiptu se 2012. pogoršalo seksualno nasilje nad ženama, bezbednosne snage nisu pružile zaštitu koptskim hrišćanima u nekoliko slučajeva društvenog nasilja, mnogi prestupnici prošli su nekažnjeno, a politička polarizacija se produbila. Ovo potonje dovelo je do masovnih protesta na kojima je iskazivana podrška ili osuda predsednikovim nastojanjima da svoje postupke privremeno postavi iznad sudske vlasti i da ubrza sprovođenje novog kontroverznog ustava, koji je usvojen na ishitreno organizovanom decembarskom referendumu.

Ono što ohrabruje jeste da su 2012. Libijci i Egipćani učestvovali u neizvesnim i priznatim izborima prvi put u poslednjih nekoliko decenija. Tunižani su održali mnoge istorijske uspehe koje su 2011. ostvarili na putu ka održivoj demokratiji, a Nacionalna ustavotvorna skupština sprovedla je otvoren i inkluzivan postupak pisanja nacrtta ustava. U Libiji se, u međuvremenu, novoizabrana vlada borila da uspostavi vlast nad lokalnim milicijama i nasilnim ekstremistima, koji su u septembru u Bengaziju pogubili američkog ambasadora i još tri američka državljanina.

Temeljna promena, koju je u očajanju pokrenuo jedan prodavac voća u Tunisu krajem 2010., u narednim decenima nastaviće da se odvija u različitim pravcima. Uvođenje demokratije u region neće teći linearno i neminovno će dolaziti do zastoja. No važno je sve promene analizirati u kontekstu šire istorijske slike i uz stalnu rešenost da se pomogne ljudima iz ovog regiona u njihovom nastojanju da izgrade slobodna, demokratska, inkluzivna i stabilna društva.

Začetak demokratske tranzicije u Burmi

Uz stalno diplomatsko angažovanje Sjedinjenih Država, koje je 2012. dospjelo vrhunac posetom predsednika, Burma je nastavila da pravi važne korake ka istorijskoj demokratizaciji, što je u januaru otpočelo puštanjem na slobodu preko 300 političkih zatvorenika. Vlasti su od 2011. osloboidle najmanje sedam stotina političkih zatvorenika, od kojih su mnogi proveli u zatvoru i više od decenije. U aprilu su u Burmi održani uglavnom transparentni i inkluzivni dopunski parlamentarni izbori na kojima je Nacionalna liga za demokratiju, na čijem čelu je Aung San Su Či, uzela 43 od 45 osporavanih skupštinskih mesta, a Aung San Su Či je postala članica parlamenta. Osim održavanja izbora, burmanska vlast je otvorila i novi prostor za građansko društvo, ublaživši cenzuru štampe i dopustivši osnivanje i registraciju sindikalnih udruženja.

Tranzicija u Burmi nije pak ovim završena. Mnogi elementi autoritarne državne strukture – represivni zakoni, sveprisutan bezbednosni aparat, korumpirano sudstvo, ograničenja verskih sloboda i dominacija vojske – uglavnom su ostali neizmenjeni.

Predstoji veliki posao kako bi 2015. bili održani slobodni i pošteni izbori. U Rakinu je u međuetničkim sukobima u junu i oktobru izgubljeno najmanje stotinu života i raseljeno desetine hiljada ljudi, a nastavljeni su i oružani okršaji u Kačinu. Nužno je hitno raditi na prevazilaženju dubokih raskola koje je decenijama ohrabrilala manipulativna autoritarna vlast i izgraditi pluralističko demokratsko društvo u kome se nesuglasice rešavaju mirnim putem. Vlasti će morati da preduzmu korake da zaštite ljudska prava svih žitelja Burme, a to će morati da povedu istinski uticajne verske, političke i narodne vođe. Trgovina ljudima – posebno ženama i devojkama – nije prekinuta, kao ni diskriminacija etničkih manjina i lica bez državljanstva. I dalje se nastavlja regrutovanje dece, mada je vlada potpisala akcioni plan pod pokroviteljstvom UN-a za rešavanje ovog problema. Ljudi, pa čak i deca, i dalje rade pod prinudom.

I pored postojećih iskušenja napredak u Burmi rezultat je višegodišnjeg mukotrpnog zalaganja samih Burmanaca, ali i upornih pritiska Sjedinjenih Država i međunarodnih činilaca da se ova država reformiše. Postignuti napredak potrcrtava učinak principijelnog podržavanja građana Burme u njihovim dugo potiskivanim nastojanjima da ostvare univerzalna prava. Budućnost Burme na kraju će odrediti njeni građani, ali uvođenje demokratije, pod uslovom da se demokratizacija odigra uspešno i do kraja, moglo bi poslužiti kao primer drugim zatvorenim društvima.

Pravo svih ljudi, pa i predstavnika medija, na slobodno izražavanje i slobodno korišćenje interneta

Održiva demokratija mnogo je više od prava na izbore. I kao što je rekao predsednik Obama u septembarskom obraćanju Ujedinjenim Nacijama, prava demokratija „počiva na slobodi građana da izraze svoje mišljenje i da se okupljaju bez straha, ali i na vladavini zakona i pravnim garancijama koji jemče prava svim ljudima“. Ovi činioci demokratije – posebno sloboda izražavanja – ozbiljno su bili ugroženi 2012. u raznim državama sveta.

U isto vreme se pokazalo da olakšani pristup informacijama i nova sredstva komunikacije imaju preobražajnu moć, posebno u zatvorenim društvima u kojima su ljudima uskraćene osnovne slobode da se mirno okupljaju i udružuju. U Demokratskoj Narodnoj Republici Koreji, na primer, vlasti nastoje da drže pod kontrolom sve izvore informacija, ali severokoreanci se svejedno izlažu opasnosti da budu kažnjeni samo da bi došli u posed zabranjenih radio prijemnika, mobilnih telefona i drugih multimedijalnih sredstava, koji im omogućavaju da lakše komuniciraju između sebe i u izvesnoj meri sa spoljnim svetom.

Tamo gde su dostupni socijalni mediji pojačavaju snagu pojedinačnih glasova i omogućavaju običnim građanima da obelodane zlodela, organizuju zajedničke akcije, zatraže polaganje računa ili da se bore za poštovanje i toleranciju. Na primer, aktivisti su se na Filipinima organizovali putem društvenih mreža i raznih foruma da izraze protest protiv Zakona o visokotehnološkom kriminalu, koji omogućava da se ljudi kazne novčano ili zatvorom zbog ostavljanja klevetničkih primedbi na internetu, pa i na socijalnim mrežama. Vrhovni sud je nakon protesta suspendovao primenu ovog zakona. Ova vrsta građanskog angažovanja preduslov je za slobodnu i otvorenu raspravu o pitanjima koja su važna za život u određenoj zajednici i pruža predstavnicima vlasti prostor i ideje za sprovođenje reformi. Nikad dosad nije bilo

važnije omogućiti punu slobodu u izveštavanju svim vrstama medija – uključujući i one koji su tek u začetku – da bi demokratska društva mogla funkcisati.

Za tradicionalne medije 2012. bila je veoma teška. Komitet za zaštitu novinara saopšto je da se ukupan broj uhapšenih novinara od 2011. povećao za 53, tako da ih je u zatvoru bilo 232, što je od 1990. otkad Komitet to prati, najveći broj. Međunarodne nevladine organizacije za zaštitu ljudskih prava utvrdile su da je u Turskoj 49 novinara završilo iza rešetaka zbog svog posla, što Tursku čini državom s najvećim brojem uhapšenih medijskih izveštača. Međunarodni institut za štampu navodi da je 2012. na zadatku ili zbog načina izveštavanja ubijeno 133 novinara, što za novinare ovu godinu čini najpogubnijom od 1997, otkad Institut vodi evidenciju. Osim toga, mnoge države su donele zakone ili zloupotrebile pravne mogućnosti da suzbiju kritiku i drukčije stavove i da opterete velikim taksama i nametima nezavisne medije.

U Ekvadoru je, na primer, predsednik Korea proglašio štampu svojim „najvećim neprijateljem“, a javna obraćanja koristio je za lično razračunavanje s određenim novinarima. U svojim nedeljnim govorima na televiziji i radiju Korea je ohrabrio državne funkcionere i privatna lica da tuže medije, što je za posledicu imalo jačanje medijske autocenzure. Novi zakoni, koji između ostalog zabranjuju da se u izveštavanju bilo direktno bilo indirektno podržava jedan kandidat, filozofija ili politička teorija ograničavaju medije u praćenju izbora. Kako bi zatvorile nekoliko medijskih kuća i izvršile pritisak na one koje su iznosile kritike na račun države, vlasti su prema navodima nametale takse i slale inspekcije rada.

Druge države su pod izgovorom borbe protiv terorista ili ekstremista gušile slobodu izražavanja. Vlada Etiopije je na osnovu antiterorističkog zakona krivično gonila novinare. Sud je, na primer, iskoristio odredbe antiterorističkog zakona da bi u odvojenim slučajevima proglašio krivim novinare Vubišeta Taja, Rejota Alemu i Eskindera Negu, uhapšene 2011, kao i šestoricu novinara/blogera kojima se sudilo u odsustvu. Pod geslom borbe protiv terorizma u protekloj godini osuđena je ukupno 31 osoba, među kojima su bili novinari, pripadnici opozicije i aktivisti. Temeljno primenjujući nejasan zakon protiv „podsticanja društvene nesloge“ kazahstanski sudovi su na kraju 2012. uspeli da zabrane nekoliko medijskih grupa.

U pojedinim državama vlasti su se postarale da ograniče pristup internetu donoseći nove zakone, maltretirale su blogere i aktiviste na internetu i hapsile ljude zbog jedne miroljubive poruke poslate preko tvitera ili mobilnog telefona. U Vijetnamu vlasti sve češće privode i smeštaju u zatvor disidente koji preko interneta kritikuju vladu i objavljaju svoje viđenje ljudskih prava i političkog pluralizma. Najmanje 14 aktivista izvedeno je pred sud i osuđeno na dugačke zatvorske kazne u 2012. U Kuvajtu su vlasti istraživale slučajeve desetine građana osumnjičenih da su preko svog naloga na tviteru klevetali Amira; jedna osoba je u junu osuđena na pet godina zatvora. U Ujedinjenim Arapskim Emiratima u novi zakon o visokotehnološkom kriminalu uključene su i odredbe koje proširuju već postojeća čvrsta ograničenja slobode izražavanja i na komunikaciju preko interneta i na društvene medije.

Marginalizacija pripadnika ugroženih grupa

Demokratija počiva na univerzalnom pravu i zaštiti za svakog pojedinca, jer tako svi ljudi dobijaju priliku da učestvuju u ekonomskom i političkom životu svoje zajednice. Kad svako da svoj doprinos trgovina počinje da cveta, nestabilnost se smanjuje i nacija doživljava uspon. Pa ipak, previše je država u kojima vlasti nastavljaju da progone ili ne čine ništa da zaštite pripadnike verskih i etničkih manjina, žene, lezbejke, homoseksualce i transrodne osobe (LGBT), lude s invaliditetom, useljenike i ostale članove ugroženih grupa, među kojima su i plemenske zajednice.

Kina nastavlja da primenjuje represivne mere protiv etničkih Ujgura i Tibetanaca, pa im između ostalog, i zvanično ograničava slobodu izražavanja, veroispovesti, udruživanja i kretanja. Pripadnici ove dve zajednice vrlo teško dobijaju pasoš, čime se mnogi od njih efikasno sprečavaju da otpisuju izvan zemlje. Osim toga, kada su vlasti ometale telefonske linije i internet veze, najčešće su to činile u oblastima gde žive Tibetanci i Ujguri. Ljudska prava posebno su bila ugrožena u vreme važnih državnih događaja, kao što su posete stranih funkcionera, obeležavanja osetljivih godišnjica i vreme pred održavanje 18. Kongresa partije u novembru.

Antisemitizam je i 2012. bio ozbiljan problem u mnogim državama, između ostalog i Srednjeg istoka, Evrope i Latinske Amerike. Širom Srednjeg istoka verske i političke vođe iznosile su u javnim nastupima antisemitske izjave, a egipatskog predsednika Morsija kritikovali su jer je na molitvi u Mansuri izgovorio „amin“ na imamove reči: „O Alahu, donesi nam pobedu nad nevernicima. O Alahu, uništi Jevreje i njihove saveznike“. Otvoreno antisemitske i ksenofobične političke stranke i dalje sede u mađarskoj i grčkoj skupštini. Predstavnici ovih stranaka daju antisemitske izjave u svojim javnim obraćanjima, pa se tako za govornicom mađarskog Parlamenta čuo predlog da se sastavi lista jevrejskih državnih funkcionera (što je Vlada brzo osudila), ili delovi „Protokola sionskih mudraca“ za govornicom grčkog Parlamenta, a ukrajinske političke stranke su za vreme izborne kampanje pred oktobarske izbore davale antisemitske i ekstremističke izjave. Mnoge od ovih političkih stranaka takođe su poznate po političkim napadima na romske zajednice i na useljenike, posebno one iz muslimanskih zemalja. Vlastima u Venecueli pripisuju se brojne antisemitske izjave. Osim toga, povremeno se i u medijima pod kontrolom vlasti pojavljuju antisemitske izjave, pojedine uperene protiv političkih protivnika.

U mnogim državama sveta i dalje se istopolne seksualne aktivnosti smatraju krivičnim prestupom, a pripadnici LGBT populacije ne prestaju da budu meta izrazite diskriminacije i nasilja. U Ugandi se u nacrtu zakona koji zabranjuje homoseksualnost predviđa kažnjavanje „homoseksualnosti“, u šta spadaju određeni činovi ili „povezani prestupi“, zatvorom ili čak smrtnom kaznom, ako je neko dvaput osuđen za „homoseksualnost“. Krajem 2012. nacrt je predat parlamentu, a pojedine lokalne verske zajednice vrše pritisak na članove parlamenta da ga prihvate.

Osobe sa invaliditetom i 2012. suočavale su se s brojnim poteškoćama, pre svega usled toga što u mnogim zemljama ne postoji zakon koji zabranjuje diskriminaciju ovih osoba, i zato nisu imale pristup obrazovanju, nisu mogle da se zaposle, da koriste javni prevoz, glasaju na izborima, koriste zdravstvenu zaštitu i javne zgrade. U državama gde postoji ovakav zakon, odredbe su često neadekvatne ili se ne sprovode, tako da je rezultat isti.

Radnici emigranti širom sveta diskriminisanu su i prilikom zapošljavanja i u društvu, uskraćena im je pravna zaštita, trpe maltretiranje na radnom mestu a ponekad su i žrtve surove eksploracije, pa čak i prinudnog rada. Pogotovu je teško emigrantima, koji rade kao pomoć u kući, da ostvare svoja radnička prava i često nisu u stanju da se sklone od opasnosti ili da potraže pravnu pomoć ili lek.

Žene i devojke su i 2012. bile izložene nasilju i diskriminaciji, ponekad i u organizaciji države. Državne snage bezbednosti, pobunjeničke grupe i milicija progonili su i ponekad masovno silovali žene i devojke u istočnoj Demokratskoj Republici Kongo, posebno u provincijama Severni Kivu, Južni Kivu i Orijental. Seksualno nasilje bilo je posebno ozbiljan problem u sirijskom sukobu. I mada se u protekloj godini situacija u Avganistanu malčice popravila, ta zemlja je i dalje vrlo opasna za žene i za pripadnike drugih ugroženih grupa, a nasilje i dalje preti da ugrozi uspehe koji su u poslednjih deset godina postignuti na polju obezbeđivanja ljudskih prava i otvaranja prostora za građansko društvo. I u Avganistanu i u Pakistanu Talibani i pripadnici drugih pobunjeničkih grupa napadali su žene koje aktivno učestvuju u političkom životu, a četrnaestogodišnja Malala Jusafzai u oktobru je ranjena u glavu zato što se zalagala za pravo mladih Pakistanki da se školuju.

U Izveštajima o stanju ljudskih prava po državama za 2012. osim ovih slučajeva razmatra se još sotine drugih, i to u okviru 199 zasebnih izveštaja. Odmah potom slede prikazi država po regionima, gde su osenčene promene na polju ljudskih prava u onim zemljama koje su posebno značajne za situaciju na globalnoj sceni.

Izvršni pregled

Republika Srbija je ustavna, višepartijska, parlamentarna demokratija. Predsednički, parlamentarni i lokalni izbori održani su 6. maja i prema navodima međunarodnih posmatrača bila su poštovana osnovna prava i slobode. Stranka sa najviše glasova na parlamentarnim izborima, Srpska napredna stranka (SNS) stala je na čelo vladajuće koalicije. U drugom krugu izbora 20. maja glasači su za predsednika izabrali Tomislava Nikolića. Snage bezbednosti su pod kontrolom civilne vlasti.

U godini na koju se izveštaj odnosi među najozbilnjijim problemima na polju ljudskih prava bila je diskriminacija manjina, pre svega Roma, i društveno nasilje nad njima. Ozbiljan povod za brigu bilo je i uznemiravanje koje su trpeli novinari i pritisci na njih da uvedu autocenzuru, zatim korupcija u zdravstvu, prosveti i mnogim granama vlasti, pa i policiji i odugovlačenje donošenja presuda i odlaganje parnica zbog neefikasnosti sudstva, usled čega zatvorenici predugo čekaju presudu u pritvoru.

Ostali problemi zabeleženi u toku godine bili su i policijsko maltretiranje pritvorenika; napadi na borce za ljudska prava, na lezbejske, gej, biseksualne i transrodne grupe (LGBT) i njihove pripadnike, kao i na grupe i pojedince koji su kritikovali vlast; izostanak dugoročnih rešenja za veliki broj raseljenih lica; društveno i porodično nasilje nad ženama i decom; i trgovina ljudima.

U slučaju obelodanjenih napada vlasti su uglavnom pristupale krivičnom gonjenju zvaničnika, kako onih iz policije tako i onih na drugim državnim položajima. No i pored toga mnogi posmatrači veruju da su brojni slučajevi korupcije, rđavog postupanja policije i drugih oblika nasilja prošli nezabeleženo i nekažnjeno.

Odeljak 1. Poštovanje ljudskog dostojanstva i zabrana:

- a. Neosnovanog ili nezakonitog oduzimanja života

Nema podataka da su po nalogu vlasti ili njenih predstavnika počinjena neosnovana ili nezakonita ubistva.

Veće za ratne zločine Okružnog suda u Beogradu nastavilo je da vodi postupke za zločine počinjene tokom sukoba 1991-99 u bivšoj Jugoslaviji i u dva slučaja iz Drugog svetskog rata.

Sud za ratne zločine u Beogradu proglašio je krivim 19. septembra jedanaestoricu članova gnjilanske grupe, koji su učestvovali u ubijanju najmanje 47 civila pretežno srpske nacionalnosti, od kojih su mnogi bili mučeni i/ili osakaćeni (još trideset dva civila nikad nisu pronađena), za zločine protiv čovečnosti, mučenje, ubistvo i silovanje. Jedanaestorici okrivljenih izrečene su kazne u rasponu od pet do petnaest godina zatvora, a ukupna kazna je 116 godina. Od šestorice oslobođenih, petorica su i dalje u bekstvu. Ponovno suđenje usledilo je po ukidanja prvostepene presude iz 2011, prema kojoj je devetorica optuženih osuđena na ukupnu kaznu od 105 godina zatvora, a osmorica oslobođena. Tužilaštvo za ratne zločine, koje se žalilo i zbog oslobađanja optuženih 2011, najavilo je da će uložiti žalbu i zbog nedavnog oslobađanje šestorice optuženih.

b. Nestanka ljudi

Nema izveštaja o politički motivisanim nestancima ljudi.

Prema navodima Međunarodnog komiteta Crvenog krsta (ICRC) 11.141 osoba na kraju godine i dalje se vodila kao nestala u regionalnim sukobima na teritoriji Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Kosova devedesetih godina prošlog veka.

c. Mučenja i drugih vidova okrutnih, nečovečnih i ponižavajućih postupaka ili kazni

Ustav zabranjuje ovakve postupke; međutim, policija povremeno tuče optuženike i maltretira ljudi, obično one koji su uhapšeni ili zadržani u pritvoru zbog manjih prestupa.

Stanje u zatvorima i pritvorskim jedinicama

Mnogi zatvori i pritvorske jedinice ne ispunjavaju međunarodne standarde i ozbiljno su prepunjeni, uglavnom ih odlikuju loši sanitarni uslovi, neadekvatno osvetljenje i ventilacija, slaba disciplina i nedovoljna obučenost čuvara. Vlasti su dopuštale nezavisnim posmatračima koji se zalažu za ljudska prava da obilaze zatvore.

Fizički uslovi: Zatvorski uslovi značajno se razlikuju od ustanove do ustanove. Ozbiljan problem je prepunjenost kapaciteta. U ustanovi predviđenoj da primi šest i po hiljada zatvorenika boravi preko jedanaest hiljada ljudi. Sanitarni uslovi se razlikuju od zavoda do zavoda, ali variraju i unutar same ustanove, i mahom su rđavi. U visoko obezbeđenim „zatvorenim“ krilima ponekad ne postoji prirodno osvetljenje i valjana ventilacija. U jednom zatvoru ne postoji prostor za zajedničko obedovanje, pa zatvorenici jedu u svojim ćelijama, što dodatno pogoršava higijenu. Nema podataka da zatvorenici nisu imali pijaču vodu.

Evropski komitet za sprečavanje mučenja (CPT) objavio je 14. juna izveštaj o poseti državnim zatvorima, pritvorskim jedinicama i duševnim bolnicama u februaru 2011. Predstavnici Komiteta navode da su se mnogi pritvorenici žalili kako ih policajci fizički zlostavljaju tako što ih šamaraju, udaraju, šutiraju i tuku pendrecima, uglavnom da bi im iznudili priznanje. U izveštaju se takođe navodi da su državni zatvori ozbiljno prepunjeni i procenjuje se da 11.500 zatvorenika boravi u ustanovama čiji su kapaciteti 6.500 mesta. Zabeležene su i pritužbe na račun osoblja zatvorenog odeljenja Kazneno-popravnog zavoda Požarevac-Zabela zbog grubog postupanja sa zatvorenicima, koje i na najmanja kršenja zatvorske discipline tuku pendrecima, šutiraju i slično.

Približno tri posto zatvorenika čine žene, a jedan posto maloletni prestupnici. I mada nema podataka o zajedničkom zatvaranju zatvorenika i zatvorenica, u Vaspitno-popravnom domu u Valjevu nisu na odgovarajući način razdvojeni mlađi i odrasli, što se povremeno događa i u drugim ustanovama, a protivzakonito je.

Uprava: Zabeleženi su slučajevi da su zatvorski čuvari fizički zlostavljali zatvorenike, međutim, podaci o povredama nisu adekvatno obrađivani i ne postoji jedinstveni

sistem vođenja evidencije. Čuvari nisu obučavani kako treba da postupaju sa zatvorenicima. U izveštaju Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja od 14. juna navodi se da su primili nekoliko pritužbi na zaposlene Okružnog zatvora u Beogradu zbog fizičkog maltretiranja i verbalnog napadanja zatvorenika. U jednom slučaju zatvorenik je tvrdio da su ga stražari izvukli iz ćelije i doveli na stepenište, koje nije pokriveno sigurnosnim kamerama, da bi ga pretukli i šutirali jer je odbio da razdvoji dva zatvorenika koji su se potukli u ćeliji. Žalbu je u zatvorenikovo ime uložila njegova majka. U julskom izveštaju ugledne nevladine organizacije Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji (HOS) navodi se da je stepen zlostavljanja zatvorenika ostao nepromenjen. Pritužbe i probleme zatvorenika rešava kancelarija zamenika Zaštitnika građana za zaštitu prava lica lišenih slobode. Zatvoreni američki državlјani nisu se pak žalili na maltretiranje.

Uprava ustanove odlučuje da li će zatvorenik moći da se pridržava svojih verskih običaja. U zavodu u Valjevu muslimanima i pravoslavcima pripremaju se posebni obroci i dozvoljava im se da poste kako im vera nalaže. Jevrejskom zatovreniku u Centralnom zatvoru u Beogradu dopušteno je da mu porodica donosi posebno pripremljene obroke. U zatvorima se ponekad odvajaju pripadnici manjina, posebno Romi.

Nadzor: Vlasti su dopustile predstavnicima Međunarodnog komiteta Crvenog krsta, Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i drugim lokalnim nezavisnim posmatračima koji zastupaju ljudska prava, među kojima su i predstavnici Helsinškog odbora za ljudska prava, da obilaze zatvore i da razgovaraju sa zatvorenicima u četiri oka. Ombudsman ima dozvolu da obilazi zatvorenike i da daje preporuke u vezi sa zatvorskim uslovima. Nije bilo pritužbi na bilo kakvo ometanje komunikacije između zatvorenika i ovih tela.

Napredak: U februaru je Evropska Unija donirala šeststo uređaja za elektronski nadzor, tako da je sad moguće elektronski pratiti osamsto osuđenika. Cilj programa jeste da se rasterete smeštajni kapaciteti zatvora.

d. Nezakonito lišenje slobode ili pritvaranje

Ustav zabranjuje neosnovano hapšenje i pritvaranje. U toku godine prijavljivani su slučajevi nezakonitog lišenja slobode.

Predstavnici Hjuman rajts voča tražili su 30. marta da vlasti oslobole pripadnike albanske nacionalnosti s Kosova Hasana Abazija i Adema Urselija, koji su bili uhapšeni 28. marta. Ministar unutrašnjih poslova Ivica Dačić objasnio je da su njihova hapšenja odgovor na to što su četiri Srbina uhapšena 27. marta na Kosovu zbog toga što su nosili izborni materijal pred izbore 6. maja. Abazi je pušten 20. aprila, pošto je njegova porodica platila kauciju od dvadeset hiljada evra (26.430 dolara).

Uloga policije i službi bezbednosti

Blizu četrdeset tri hiljade policijski službenika prinadležnost su Ministarstva unutrašnjih poslova. Policija je podeljena na četiri glavna sektora, koja nadziru rad 27

regionalnih sekretarijata (i koordinacionu upravu za Kosovo i Metohiju), i za nju je nadležna republička vlada.

Rad policijskih snaga je neujednačen. Mada su službenici uglavnom Srbi, ima i Bošnjaka (muslimana slovenskog porekla), Mađara, Crnogoraca i manji broj pripadnika albanske nacionalnosti i drugih manjina. I dalje nije rešen problem nedovoljne zastupljenosti pripadnika manjina u lokalnim policijskim snagama u multietničkim sredinama.

Građani su i dalje uvereni da su službenici policije podložni korupciji i da prolaze nekažnjeno. Stručnjaci iz civilnog društva primetili su tokom godine poboljšanje kvaliteta unutrašnje kontrole u policiji. Dvadeset i jedan službenik Sektora unutrašnje kontrole policije ispitivao je pritužbe protiv policajaca. Ministarstvo unutrašnjih poslova uvelo je u julu posebnu telefonsku liniju za građane na koju se mogu prijaviti slučajevi policijske korupcije. Obuku policijskih službenika u postupanju u slučaju korupcije ili kršenja ljudskih prava uglavnom ne organizuje država, već je prepušta različitim međunarodnim činiocima i nevladinim organizacijama.

U toku godine zabeleženi su slučajevi da je policija neadekvatno reagovala na napade na pripadnike manjinskih grupa (videti Odeljak 6: Nacionalne/rasne/etničke manjine).

Privodenje i postupanje s pritvorenicima

Neosnovano privodenje: Lišenje slobode uglavnom se nikad ne odvija bez naloga. Po zakonu istražni sudija ili sudija za prethodni postupak moraju odobriti svako zadržavanje duže od 48 sati, i to se poštuje u praksi. Sudije mahom uvažavaju preporuku policijskih službenika ili tužioca da se osumnjičeno lice zadrži u pritvoru punih 48 sati. Moguće je tražiti kauciju, što se uglavnom retko događa. Primećuje se trend da se kaucija češće traži i da se odobrava kućni pritvor u suđenjima zbog organizovanog kriminala, korupcije na visokom nivou i ratnih zločina, otkad su se 2011. počele primenjivati odredbe Zakona o krivičnom postupku za specijalizovane ustanove.

Ustav nalaže da policajac smesta obavesti uhapšenog o njegovim pravima, što se u praksi poštuje.

Zakon uhapšenom omogućava korišćenje usluga stručnog savetnika, i kad je potrebno te troškove snosi država. I ovaj propis se u praksi uglavnom poštuje. Prema tvrdnjama Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja policija je ipak povremeno ispitivala osumnjičene bez prisustva stručnog savetnika, i to u sklopu postupka poznatog kao „informativni razgovor“, koji nema svojstvo pravog policijskog ispitivanja, mada naposletku često služi kao osnov za podizanje optužnice protiv ispitivanog lica. Članovima porodice se obično dopušta da posećuju pritvorenike. Osumnjičenima za teška krivična dela pritvor može biti produžen do šest meseci bez podizanja optužnice.

Zakon obavezuje vlasti da bez odugovlačenja potvrde zvaničnu optužnicu protiv osumnjičenog ili da sprovedu istragu, međutim, odlaganja se događaju.

Zakon zabranjuje svaku primenu sile, mučenja, obmane i prinude u cilju iznuđivanja dokaza, ali i upotrebu tako dobijenih dokaza na sudu. Policajci povremeno ipak pribegavaju ovim sredstvima da bi dobili iskaze.

Određivanje pritvora u istrazi: Problem predstavlja preterano produžavanje pritvora u pretkrivičnom postupku. Zakon ograničava zadržavanje okrivljenog u pritvoru najduže na šest meseci, ali od trenutka kad suđenje počne nema zakonskog ograničenja za trajanje pritvora. Nema ni zakonskog ograničenja pritvora tokom žalbenog postupka. Zbog neefikasnog sprovođenja sudske procedura, od kojih su neke zakonski propisane, na početak suđenja često se dosta čeka. No i onda kad proces otpočne, obično dugo traje. Na kraju godine gotovo 27 posto od preko jedanaest hiljada zatvorenika još je bilo u pretkrivičnom postupku ili se nalazilo u žalbenom postupku na prvostepenu presudu. Nije zabeleženo da je ukupno vreme koje je zatvorenik proveo u pritvoru za vreme pretkrivičnog postupka i suđenja premašilo maksimalnu zaprečenu kaznu za njegovo krivično delo.

Posle usvajanja Zakona o amnestiji 8. novembra blizu 4.300 zatvorenika, koji nisu osuđeni za najteže zločine, ispunilo je uslove za puštanje na slobodu.

Zakon dopušta neograničeno lišenje slobode zatvorenika koji je zbog duševne bolesti proglašen opasnim za druge, čak i ako njegova krivica nije utvrđena.

e. Uskraćivanje prava na pravično i javno suđenje

Ustav jemči nezavisnost sudstva; međutim, u pravosuđu i dalje ima korupcije i političkih uticaja.

Sudije i tužioци, posebno oni koji vode postupke protiv pripadnika organizovanog kriminala ili optuženih za ratne zločine i dalje dobijaju pretnje smrću. U junu je štampa izvestila da je Darko Šarići, begunac kome se u odsustvu sudi za vođenje međunarodne operacije krijumčarenja droge iz Latinske Amerike u Zapadnu Evropu, ponudio nagradu od deset miliona evra (13.2 miliona dolara) onome ko ubije visoke državne funkcionere, uključujući i tužioca za borbu protiv organizovanog kriminala Miljka Radisavljevića, jer su mu rasturili krijumčarski lanac. Stoga je i dalje podignut nivo bezbednosti tužioca, bivše ministarke pravde, bivšeg šefa Bezbednosno-obaveštajne agencije, sadašnjeg premijera i još nekoliko ljudi upletenih u Šarićev slučaj. I zaposleni u Tužilaštvu za ratne zločine i dalje imaju stalnu policijsku zaštitu.

Prema analizi Vrhovnog kasacionog suda na početku godine na koju se odnosi izveštaj suđenja su se odvijala efikasnije nego prethodnih godina. I dalje, međutim, postoji veliki broj zaostalih sudske predmeta, a problem predstavlja i neravnometerna raspodela slučajeva po sudovima. Pojedini predmeti ni posle nekoliko godina nisu rešeni. Posmatrači koji se zalažu za ljudska prava smatraju da se suđenja odlažu i da veliki broj sudske procese ostaje nerešen zbog nesrazmerno malog broja sudija spram broja novih slučajeva koji stižu svake godine, posebno u niže sudove; zbog toga što poštanski službenici ne uspevaju da uruče sudske pozive i drugu sudske dokumentaciju; zbog toga što se okrivljeni i njihovi zastupnici u slučaju ne pojavljaju pred sudom; zbog toga što policija ne izvršava naloge za hapšenje; zbog toga što se podižu optužnice i zakazuju sudske pretresi pre nego što je istraga privедena kraju; zbog toga što se ročišta odlažu u nedogled; zbog toga što je sudska administracija

nestručna; zbog toga što se nedovoljno ulaže u stručno usavršavanje osoblja i modernizaciju infrastrukture. U mnogim slučajevima proces donošenja presude odgovlači se i zbog zamornih zakonskih procedura koje treba završiti.

Posle kritika reforme sudstva 2009. novi Visoki savet sudstva i Državno veće tužilaca počeli su 2011. da preispituju sve slučajeve sudija i državnih tužilaca koji nisu prošli reizbor u okviru novog sistema. I mada je reforma izvršena u maju Ustavni sud je u julu neregularnom proglašio proceduru u slučaju 303 neizabrane sudske i 122 tužioca. Sud još odlučuje o žalbama koje su neizabrane sudske uložile u toku godine, ali i o žalbama manjeg broja tužilaca.

Sudski postupci

Ustav svakom građaninu jemči pravo na pravično suđenje. Suđenja su uglavnom javna, osim ako sudija ne odluči da ih zatvori zbog zaštite morala, javnog reda, nacionalne sigurnosti, interesa manjina ili za vreme svedočenja zaštićenih svedoka. Na suđenju nema porote. Zakon nalaže da osumnjičeni imao pravo: da se pretpostavlja njegova nevinost; da bude blagovremeno i podrobno obavešten o prirodi optužbe, ako je potrebno i da mu se besplatno obezbedi prevod na jezik kojim govori; da mu se o trošku države obezbedi branilac; da mu se osigura dovoljno vremena i mogućnosti za pripremanje odbrane; da prisustvuje svom suđenju. Okrivljeni imaju pravo da razmatraju dokaze i da ispituju svedoke i ne smeju biti prisiljavani da svedoče ili da priznaju krivicu. I okrivljeni i tužilac imaju pravo da se žale na presudu. Vlasti u praksi uglavnom poštuju ova prava.

Politički zatvorenici i pritvorenici

Petoricu pripadnika albanske nacionalnosti uhapšenih bez pravnog temelja 4. maja u Bujanovcu, pod sumnjom da su počinili ratne zločine, vlasti su oslobodile 29. maja. Pošto su za pomenuta dela već ranije amnestirani istraga je zatvorena 1. juna. Petorka je uhapšena za ratne zločine, koje su kao navodni pripadnici oslobođilačke vojske Preševa, Medveđe i Bujanovca prema tvrdnjama počinili 2001. na jugu republike. I u Beogradu i na jugu zemlje mnogi veruju da su hapšenja bila politički inspirisana i da je njima rukovodio ministar unutrašnjih poslova Ivica Dačić kako bi poboljšao svoje izglede na srpskim izborima, koji su se održavali dva dana posle hapšenja.

Građanske parnice i pravni lekovi

Ustav jemči pravo na nezavisno i nepristrasno sudstvo u građanskim parnicama, i omogućava građanima, koji potražuju odštetu zbog kršenja ljudskih prava ili traže da im se prestanu kršiti ljudska prava, pokretanje postupka pred Ustavnim sudom.

Pravni lekovi uglavnom podrazumevaju novčano obeštećenje. Pojedinci mogu uložiti žalbu zbog navodnog kršenja ljudskih prava od strane države i Evropskom sudu za ljudska prava (ECHR), onda kad iscrpu mogućnost žalbi svim državnim sudovima.

Regionalne odluke Suda za ljudska prava

Evropski sud za ljudska prava primio je do septembra 9.500 pritužbi. U toku godine Sud je doneo 14 slučajeva protiv Srbije, zbog načina na koji se država ponela prema pravu građana na život i na nepovredivost imovine, prema pritužbama za diskriminaciju i uskraćivanju prava na pravično suđenje. U većini slučajeva reč je bila o odlaganju suđenja i predugom trajanju sudskog procesa.

Država je uglavnom isplatila odštetu koju je odredio Evropski sud za ljudska prava. Prema podacima Saveta Evrope o sprovođenju presuda Evropskog suda za ljudska prava Srbija do septembra nije izvršila 126 sudskih odluka, od kojih su neke još iz 2007.

Vraćanje imovine

Zakon nalaže da se imovina vrati u naturalnom obliku ili u vidu novčane kompenzacije u obveznicama, onda kad prvi slučaj nije moguć. Direkcija za vraćanje oduzete imovine prihvata zahteve od marta, i do maja ih je stiglo preko 1.500. Zakon o vraćanju imovine nije pak usklađen sa Zakonom o vraćanju oduzete imovine crkvama i verskim zajednicama, koji predviđa vraćanje imovine u naturalnom obliku, finansijsku nadoknadu ili supstituciju imovine, što registrovanim verskim zajednicama omogućava dodatni vid obeštećivanja. Država i dalje ne uspeva da razreši zahteve za vraćanje imovine oduzete posle 1945, kao i imovine oduzete žrtvama Holokausta u vreme Drugog svetskog rata, posebno u slučaju kad je imovina zaplenjena zato što ne postoje zakonski vlasnici. U Zakonu o vraćanju oduzete imovine navodi se da će se imovina bez vlasnika regulisati zasebnim zakonom, koji još nije usvojen.

f. Neosnovano ugrožavanje nepovredivosti privatnosti, porodice, stana ili prepiske

Ustavom su ova dela zabranjena. Vlasti su, međutim, ugrožavale nepovredivost privatnosti i prepiske. I mada po zakonu Ministarstvo unutrašnjih poslova mora imati pismenu odluku suda pre nego što počne nadgledati sumnjive kriminalne radnje, a policija mora imati nalog pre nego što uđe u tuđi posed, ukoliko ne treba da zaštite život ili posed, policija povremeno krši ove odredbe.

Većina posmatrača veruje da vlasti ponekad nadziru komunikaciju, prisuškuju razgovore i čitaju poštu i imejlove. Borci za ljudska prava takođe veruju da vlasti nadziru njihovu komunikaciju.

Odeljak 2. Poštovanje građanskih sloboda, kao što su:

a. Sloboda izražavanja i medija

Ustav i zakoni garantuju slobodu izražavanja i štampe. Ove slobode bile su u praksi ugrožene, međutim, zbog nepostojanja transparentnosti u pogledu vlasništva nad medijima, nepreduzimljivosti prethodne vlade, te neodlučnosti sadašnje vlasti u vezi s planiranim povlačenjem države iz medija, ali i zbog pretnji novinarima i napadima na njih.

Sloboda izražavanja: Ustav jemči slobodu izražavanja. U isto vreme dopušta izuzetno ograničavanje ove slobode onda kad je „neophodno radi zaštite prava i

ugleda drugih, čuvanja autoriteta i nepristrasnosti suda i zaštite javnog zdravlja, morala demokratskog društva i nacionalne bezbednosti Republike Srbije". I mada u zakonu nema posebne odredbe o govoru mržnje, „izazivanje“ nacionalne, rasne ili verske netrpeljivosti smatra se krivičnim prestupom. Prema mišljenju predstavnika Saveta Evrope u slučajevima ispoljavanja mržnje i rasizma počiniocima su uglavnom određivane vrlo skromne novčane kazne.

Ustavni sud je u junu 2011. zabranio ultranacionalističku organizaciju Nacionalni Stroj zbog podsticanja govora mržnje.

Sloboda medija: Nezavisne medijske organizacije uglavnom su bile aktivne i izražavale su širok spektar mišljenja. Većina štampanih i elektronskih medija su nezavisni i u privatnom su vlasništvu, mada država i dalje drži ogromna medijska sredstva, a privatizacija medija u vlasništvu opština i gradova još nije privедena kraju. Pojedine medijske organizacije nisu javno otkrile svoje vlasnike, zbog čega su posmatrači počeli da sumnjaju u njihovu nezavisnost.

Medijska udruženja kritikovala su u toku godine državu zbog neuspešne implementacije Medijske strategije, navodeći kao uzrok prikriveno protivljenje vlasti. Predstavnici Medijske koalicije, koju sačinjavaju Nezavisno udruženje novinara Srbije (NUNS), Udruženje novinara Srbije (UNS), Nezavisno udruženje novinara Vojvodine (NUNV), Asocijacija nezavisnih elektronskih medija (ANEM) i Lokal Pres (udruženje lokalnih nezavisnih medija), u više navrata su zahtevali da predstavnici vlasti u saradnji sa predstavnicima medijskih i novinarskih udruženja počnu raditi na Medijskoj strategiji.

U aprilu je Medijska koalicija osudila odluku Vlade da se novinskoj agenciji Tanjug dodeli beskamatni kredit za izveštavanje o izbornoj kampanji. Medijska udruženja videla su ovaj potez kao oblik diskriminacije, budući da nijednoj drugoj novinskoj agenciji u državi nije ponuđen sličan kredit. U avgustu su republički ombudsman, poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti, UNS i NUNS osudili objavljivanje informacija koji olakšavaju identifikovanje maloletnih žrtava krivičnih prestupa, jer se tako i njima i njihovim porodicama dodatno nanosi bol.

Nasilje i uznemiravanje: U toku godine pojedini novinari i medijske organizacije bili su žrtve vandalskih napada, zastrašivanja i fizičkih napada. Ubistvo tri novinara – Dade Vujasinović 1994, Slavka Ćuruvije 1999. i Milana Pantića 2001. – i dalje nisu rasvetljena. Nisu uhapšeni ni počiniovi ni inspiratori ovih zločina.

Slobodan Krstić je prvi novinar koji je po Zakonu o mobingu dobio spor protiv poslodavca, nakon što je Apelacioni sud u Nišu doneo presudu da je poslodavac – niške *Narodne novine* – izlagao Krstića diskriminaciji i neprekidnom šikaniranju, sve do nezakonitog otpuštanja 2009.

Slobodno korišćenje interneta

Vlasti nisu ograničavale pristup internetu, imejlovima ili internet četovima. No u toku godine bilo je pojedinačnih pritužbi da vlasti nadziru elektronsku prepisku. Pojedinci i grupe mogli su mirno da razmenjuju stavove putem interneta, pa i mejlova. Prema

statistici Međunarodne telekomunikacione unije 48,4 posto građana koristilo je internet u protekloj godini, a 47,5 posto domaćinstava poseduje internet veze.

Sloboda naučnog i umetničkog stvaralaštva

Vlasti nisu ograničavale naučne i umetničke slobode.

b. Sloboda mirnog okupljanja i udruživanja

Ustav jemči pravo na mirno okupljanje i udruživanje, i vlasti uglavnom poštuju ovo u praksi. I mada je nedelja u kojoj su održavani događaji posvećeni LGBT populaciji prošla bez incidenata, vlasti nisu dozvolile održavanje Parade ponosa koja je bila zakazana za 6. oktobar, navodeći kao razlog bezbednosne mere.

c. Sloboda veroispovesti

Videti *Međunarodni izveštaj o slobodi veroispovesti* Stejt departmenta na www.state.gov/j/drl/irf/rpt.

d. Sloboda kretanja, interno raseljena lica, zaštita izbeglica i lica bez državljanstva

Ustav jemči slobodu kretanja u zemlji, putovanja u inostranstvo, iseljenje i repatrijaciju, što vlasti u praksi uglavnom poštuju. Vlasti su sarađivale s Kancelarijom Visokog komesarjata Ujedinjenih nacija za izbeglice (UNHCR) i drugim humanitarnim organizacijama kako bi obezbedili zaštitu i pomoć interno raseljenim licima, izbeglicama, izbeglicama povratnicima, azilantima, licima bez državljanstva i drugima kojima je pomoć bila potrebna.

Kretanje u zemlji: Prema registraciji, koja je posle kosovskih sukoba sprovedena u saradnji s misijom UNHCR-a u državi, vlasti su svim licima izbeglim zbog rata omogućile da se registruju kao interno raseljena lica i da izvade interno raseljeničke legitimacije radi dobijanja humanitarne pomoći i olakšavanja pristupa osnovnim javnim službama. Uslovi u kojima stanuju mnoga raseljena lica i dalje su predmet zabrinutosti. Komesariat za izbeglice Republike Srbije (SCR) je krajem avgusta prijavio da 2.328 raseljenih lica sa Kosova boravi i dalje u najnužnijim uslovima u 23 zvanična kolektivna centra u zemlji, u objektima koji su prvobitno bili namenjeni privremenom smeštaju a ne stalnom stanovanju. Raseljena lica koja ne žive u kolektivnim centrima uglavnom stanuju privatno.

Država nastavlja da isplaćuje minimalne zarade i pomoć, kao i socijalne i penzione doprinose, raseljenim licima koja su radila u kosovskoj državnoj upravi ili u državnim preduzećima, ali su zbog sukoba na Kosovu ostali bez posla. Raseljena lica koja pronađu stalno zaposlenje gube pravo na isplatu minimalne zarade od strane države.

Vlasti su obezbedile 268 stambenih rešenja i 406 programa dohodovanih aktivnosti za raseljene porodice. Lokalne nevladine organizacije i međunarodne organizacije obezbedile su dodatne objekte za smeštaj izbeglih lica i finansijsku i besplatnu pravnu pomoć prilikom prijave boravišta, rešavanja imovinskih zahteva i vađenja ostalih ličnih dokumenata.

Iseljavanje i repatrijacija: U toku godine na Kosovo se iz Srbije vratilo blizu 246 raseljenih osoba. Među njima su 102 pripadnika srpske nacionalnosti, 26 Roma, 62 Aškalija (etnička grupa koja govori albanskim jezikom i koju često izjednačavaju s Romima, mada oni sebe vide kao samosvojnu grupu, kulturološki različitu od Roma) i Egipćana, 56 Goranaca. Mnogi Romi strepe da bi se po povratku našli u opasnosti, jer tvrde da kosovski Albanci i kosovske vlasti većinu Roma raseljenih sa Kosova vide kao saradnike srpske strane tokom sukoba na Kosovu.

Prijava boravišta: Zakon nalaže da svi građani prijave promenu mesta boravka. Pojedina raseljena lica (mahom Romi, Aškaliji i Egipćani) nisu bila u prilici da kod nadležnih organa razreše ovo pitanje, budući da nemaju zvanična lična dokumenta, a do njih mogu doći jedino ako propisno popune zahtev ili ako matične knjige rođenih u koju su upisani ili registri prebivališta nisu uništeni u sukobima. Kako bi ispunili uslove za promenu mesta stanovanja i odjavili se s prethodne adrese, raseljena lica moraju da se lično jave premeštenoj kosovskoj područnoj organizacionoj jedinici, koje su trenutno rasute po opštinačkim čitavama Srbije. U cilju olakšavanja registracije raseljenih lica zakon nudi posebnu mogućnost da se preko suda podnese predlog za utvrđivanje vremena i mesta rođenja.

Interni raseljeni lici

Zakon nudi zaštitu interni raseljenim licima u skladu s Vodećim principima o internoj raseljenosti Ujedinjenih Nacija, ali zbog birokratske nedoslednosti u nekim oblastima primena odredbi nije bila potpuna. Prema zvaničnim statističkim podacima Komesarijata za izbeglice na teritoriji Srbije prebiva 210.146 raseljenih lica sa Kosova, i to mahom Srba, Crnogoraca, Roma, Egipćana, Aškalija, Goranaca i Bošnjaka, koji su izbegli zbog sukoba 1998-1999.

Najbrojnija etnička manjina među interni raseljenim licima su Romi. U Srbiji je zvanično registrovano 22 hiljade raseljenih Roma. Međutim, UNHCR procenjuje da u zemlji živi između četrdeset i četrdeset pet hiljada raseljenih Roma, od kojih mnogi nemaju lična dokumenta koja su im neophodna da se registruju. Deo raseljenih Roma boravi u državnim kolektivnim centrima, uslovi u kojima žive (i domaći Romi i oni interni raseljeni) izuzetno su rđavi. U opštinačkim čitavama često ne postoji spremnost da im se obezbedi odgovarajući smeštaj. Ako i ostanu u Srbiji, Romi često žive blizu većih gradova ili mesta u nelegalizovanim, izolovanim, divljim naseljima bez struje i vode, sanitarnih i drugih komunalnih uslova. I dok državni zvaničnici javno pozivaju raseljena lica da se vrate na Kosovo, visoki državni službenici takođe tvrde da je u mnogim slučajevima to nebezbedno.

Raseljena lica koja nisu bila propisno prijavljena u svojim državama porekla, pre svih Romi, Aškaliji i Egipćani, uglavnom nisu u mogućnosti da ostvare pravo na zdravstveno osiguranje, socijalnu pomoć i besplatno obrazovanje zato što nemaju zvanično prijavljene adrese stanovanja tamo gde su se doselili (divlja romska naselja nemaju zvanično zavedene adrese). Nedavnim promenama Zakona o prebivalištu i boravištu građanima bez adrese stanovanja nudi se mogućnost da se prijave na adresu lokalnog centra za socijalnu zaštitu i da tako dobiju potvrdu koja se obnavlja na dve godine; do kraja godine ove izmene zakona nisu ipak do kraja bili sprovedene.

Zaštita izbeglica

Odobravanje azila: Prema zakonu postoji mogućnost davanja azila ili izbegličkog statusa izbeglicama i vlasti su ustanovile sistem da im obezbede zaštitu. Kako vlasti navode Srbija se samo nalazi na putu brojnim izbeglicama koje su se uputile u Zapadnu Evropu. Većina registrovanih tražilaca azila nestaje i pre donošenja početne odluke o njihovom zahtevu, a ponekad i pre saslušanja. Prema navodima UNHCR-a jedan od razloga što lica koja traže azil nestaju je što zakonski proces odlučivanja o njihovim zahtevima predugo traje. Otkad je Srbija preuzela punu nadležnost u oblasti azilanata 2008. nije dodeljen još nijedan azil kao izbeglički status. Tim povodom su predstavnici UNHCR-a izdvojili tri izvora poteškoća: način na koji predstavnici vlasti tumače i upotrebljavaju pojам sigurne treće države nije u saglasnosti s međunarodnim standardima; nepostojanje zvanično ustanovljene Kancelarije za azil; manjak ovlašćenih službenika u nezvaničnim kancelarijama i njihova povezanost s policijom.

Zabrana proterivanja ili vraćanja izbeglica: Predstavnici UNHCR-a primećuju da Srbiji nedostaju sredstva i načini da se spreči proterivanje. Preporuka UNHCR-a je da druge države ne treba da smatraju Srbiju sigurnom trećom državom i od članica Evropske Unije traži se da ne vraćaju po tom osnovu tražioce azila natrag u Srbiju.

Komesariat za izbeglice rukovodi s dva Centara za azil u kojima ima ukupno 270 ležajeva. Prema državnim propisima imigrant može podneti zahtev za azil tek pošto dobije upražnjeno mesto u Centru za azil.

Zaposlenje: Tražioci azila nemaju pravo da rade dokle god im država zvaničnim putem ne dodeli izbeglički status.

Pristup osnovnim uslugama: Kad se ustanovi identitet tražioca azila i on podnese zahtev za azil odobrava mu se slobodno kretanje po teritoriji države i javna pomoć, uključujući smeštaj i hrana. Ministarstvo zdravlja obezbeđuje osnovu zdravstvenu zaštitu i lečenje, ali nivo zdravstvene brige razlikuje se od jednog Centra za azil do drugog. UNHCR je učestvovao i u obezbeđivanju dopunske brige, lekova i pravne pomoći.

Privremena zaštita: Država takođe obezbeđuje privremenu zaštitu (izbeglički status *prima facie*) žiteljima bivših jugoslovenskih republika koji se možda ne mogu okarakterisati kao izbeglice. Izbeglice iz bivše Jugoslavije uživaju ista prava kao i državljeni Republike Srbije (osim prava glasa) i olakšana im je naturalizacija. Prema zvaničnoj statistici Komesarijata za izbeglice u zemlji boravi 49.883 izbeglice iz Hrvatske i 16.414 iz Bosne i Hercegovine, mada vlasti procenjuju da se broj bivših izbeglica, koje se jesu naturalizovale ali ne i do kraja integrise u socijalne i ekonomski tokove države, kreće između dvesta i četiristo hiljada.

Trajno rešenje: Srbija je zajedno s Bosnom i Hercegovinom, Hrvatskom i Crnom Gorom učestvovala u pravljenju regionalnog stambenog programa koji će omogućiti stambeno zbrinjavanje blizu šesnaest hiljada najugroženijih porodica koje su rešile da se integrišu. Učesnici međunarodne donatorske konferencije održane u aprilu

obavezali su se da za potrebe ovog projekta izdvoje 260 miliona evra (344 miliona dolara), što je blizu polovine planiranog petogodišnjeg budžeta.

Lica bez državljanstva

Procenjuje se da bi 6 hiljada lica moglo ostati bez državljanstva. UNHCR je saopštio da bi 6,8 posto ukupne populacije Roma (što je približno dvadeset hiljada ljudi) mogli postati *de facto* lica bez državljanstva zbog toga što nemaju potrebna dokumenta i zbog zakonskih propusta u rešavanju prijave građana. Razlozi zbog kojih su ovi ljudi sprečeni da ostvare svoje pravo na državljanstvo su, između ostalog, nedovoljna informisanost, zapetljane i iscrpljujuće birokratske procedure, teškoće u vađenju dokumenata, nerešeno mesto prebivališta, a ponekad i to što osoba na sudu mora dokazati svoje poreklo i identitet.

Vlasti su u toku godine ukinule taksu za zahtev za dobijanje srpskog državljanstva. Država je olakšala postupak prijave prebivališta, tako da se lica bez stalnog mesta stanovanja mogu prijaviti na adresu lokalnog centra za socijalnu pomoć. Takođe je utvrđena posebna procedura za ustanavljanje podataka o rođenju u slučaju kad se do ovih podataka ne može doći normalnim administrativnim putem. Predstavnici UNHCR-a, sad već bivšeg Ministarstva za ljudska i manjinska prava, državne administracije, lokalne samouprave i ombudsman potpisali su memorandum o razumevanju kako bi se koordinisale aktivnosti i obezbedila besplatna pravna pomoć licima koja bi mogla ostati bez državljanstva.

Odeljak 3. Poštovanje političkih prava: Pravo građana da promene vlast

Ustavi i zakoni jemče građanima pravo na mirnu promenu vlasti, i građani to svoje pravo koriste na redovnim, slobodnim i poštenim izborima zasnovanim na opštem izbornom pravu.

Izbori i politička zastupljenost

Poslednji izbori: U Srbiji su 6. maja u isto vreme održani lokalni, pokrajinski, parlamentarni izbori i prvi krug predsedničkih. Drugi krug predsedničkih izbora održan je 20. maja. Iako je Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju (OSCE) u svom konačnom izveštaju o izborima procenila da su izbori bili u osnovi slobodni, ipak su predloženi koraci za povećanje transparentnosti izbornog procesa. Domaće organizacije koje su pratile izbore saopštile su da su izbori uglavnom bili slobodni i pošteni.

Političke stranke: Političke stranke uglavnom nisu nailazile na ograničenja u radu ili na spoljašnje pritiske. U konačnom izveštaju Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju o parlamentarnim i predsedničkim izborima 6. i 20. maja navodi se da su političke stranke započele predizbornu kampanju i pre zvaničnog raspisivanja izbora.

Učešće žena i manjinskih grupa: Od 250 skupštinskih poslanika 84 su žene. Od ukupno pet potpredsednika skupštine dve su žene, a žena je i generalni sekretar. Od devetnaest članova vladinog kabineta pet su žene. Prema izbornom zakonu na svakoj poslaničkoj listi mora biti 30 posto žena. Političke stranke koje su prethodne godine učestvovalle na izborima poštovale su ovaj propis.

Pripadnici nacionalnih manjina, među kojima su i pripadnici mađarske nacionalnosti, Bošnjaci i Albanci, birani su za parlament na manjinskim listama, ali i na listama većinskih stranaka. Od devetnaest ministara dva su pripadnici bošnjačke manjine.

Odeljak 4. Korupcija i netransparentost vlasti

Korupcija u javnom i privatnom sektoru krivično se kažnjava. U javnosti je rasprostranjeno uverenje da država nesistematično primenjuje zakone i da predstavnici vlasti ponekad nekažnjeni učestvuju u korupciji. Agencija za borbu protiv korupcije, Savet za borbu protiv korupcije, Transparentnost Srbija i istaknute nevladine organizacije tvrde da je korupcija i dalje sveprisutna, sistemska pojava. Po dolasku na vlast u julu nova vlada se izjasnila za odlučnu borbu protiv korupcije.

Postavljeni ili izabrani državni funkcioneri po zakonu su dužni da podnesu izveštaj o svojoj imovini i prihodima. Agencija za borbu protiv korupcije je ovlašćeno telo koje proverava svaki prijavljeni slučaj, vodi evidenciju podnetih izveštaja i proverava tačnost navoda. Podaci su dostupni javnosti na internet stranici Agencije ili na lični zahtev. Protiv funkcionera koji ne podnesu izveštaj ili koji ne navedu svu svoju imovinu i prihode preduzimaju se administrativne i/ili krivične sankcije. Lice na funkciji u izveštaju navodi podatke o ličnoj imovini i prihodima, kao i imovini i prihodima svog supružnika i maloletne dece. Bitne promene u imovinskom stanju moraju se prijavljivati jednom godišnje. Dve godine po prestanku vršenja javne dužnosti funkcioneri su takođe dužni da svake godine podnesu izveštaj o bitnim promenama u odnosu na podatke iz prethodnog izveštaja.

U protekloj godini Agencija za borbu protiv korupcije pokrenula je nekoliko administrativnih ili krivičnih prijava protiv članova bivše vlade zbog propusta prilikom podnošenja Izveštaja o prihodu i imovini. Posebna krivična prijava podneta je Tužilaštvu protiv bivšeg ministra odbrane Dragana Šutanovca koji je dao lažne podatke o veličini svog stana. Protiv bivšeg ministra državne uprave i lokalne samouprave Milana Markovića pokrenut je prekršajni postupak zbog toga što nije predao izveštaj u propisanom roku. Početkom godine Agencija je podnela krivičnu prijavu protiv gradonačelnika Novog Sada Igora Pavličića zbog zloupotrebe službenog položaja u vezi sa autobuskom stanicom u Novom Sadu. Nadležno Tužilaštvo utvrdilo je pak da su optužbe neosnovane.

Agencija i dalje radi nezavisno. U toku godine izvršen je nadzor nad finansiranjem političkih stranaka za vreme izbora. Do kraja godine Agencija i dalje nije bilo podatka o finansiranju stranaka i izbornih kampanja.

U toku godine pripadnici zakona i reda i pravosudni organi istraživali su nekoliko prijavljenih slučajeva korupcije na visokom nivou. Početkom godine Tužilaštvo za organizovani kriminal okrivilo je bivšu generalnu direktorku Republičkog instituta za zdravstveno osiguranje Svetlanu Vukajlović, Vladimira Gravara, Ljubomira Pavličevića i Smiljku Mileusnić Adžić za zloupotrebe i pronevere prilikom kupovine vakcina protiv gripe H1N1 2009. Početkom godine Tužilaštvo za organizovani kriminal podiglo je optužnice protiv ovih lica. U julu je, međutim, Posebno odeljenje za organizovani kriminal beogradskog Višeg suda proglašeno nenađežnim u ovom

slučaju i on je prebačen na beogradski Viši sud i to u redovnom postupku. Slučaj je dodeljen sudiji, ali suđenje do kraja godine nije okončano.

Tužilaštvo za organizovani kriminal podiglo je optužnicu 3. aprila protiv 28 lica osumnjičenih za malverzacije i finansijske zloupotrebe u Rudarskom basenu Kolubara, koji se nalazi u državnom vlasništvu, zbog čega su gubici preduzeća dostigli 8,4 miliona evra (11 miliona dolara). U junu je pred beogradskim Višim sudom otpočelo posebno suđenje za manje malverzacije i zloupotrebe fondova. Šestorici osoba, među kojima je i bivši direktor Kolubare, sudi se u drugom postupku.

Vlasti nisu u potpunosti poštovale zakon o pristupu informacijama i uglavnom nisu u praksi dozvoljavale pristup vladinim informacijama. Zakon jemči slobodan pristup informacijama od „javnog značaja“ (uz mnoge izuzetke) i uvodi funkciju nezavisnog poverenika za informacije od javnog značaja, koga bira Skupština, da rešava pritužbe onda kad organi vlasti ne postupe po zahtevu tražilaca informacije.

Početkom septembra poverenik je kritikovao sajtove većine ministarstava, tvrdeći da se na njima javnosti nude „nevažne“ i „oskudne“ informacije, i zatražio je da se preduzmu konkretni koraci da se sadržaj ponuđenih informacija dovede u sklad sa zakonom. Krajem septembra poverenik je saopštio da postoji napredak, ali da je preostalo još mnogo posla, jer vlasti moraju ispuniti svoju dužnost i obezbediti javnosti jednostavan pristup tačnim informacijama, posebno o načinu na koji se troši novac poreskih obveznika. Takođe je istakao da se Služba Poverenika neprekidno suočava s ogromnim problemima zato što ministarstva ne odgovaraju pravovremeno na zahteve, što dovodi do ozbiljnih kašnjenja.

Odeljak 5. Stav vlasti prema međunarodnim i nevladinim organizacijama koje istražuju slučajeve navodnog kršenja ljudskih prava

Vlasti uglavnom ne ograničavaju razne nezavisne domaće i međunarodne grupe za zaštitu ljudskih prava u istraživanju slučajeva kršenja ljudskih prava i objavljuju nalaze do kojih su došli. Predstavnici vlasti mahom sarađuju s ovim grupama i odgovaraju na njihove zahteve. Ove grupe su ipak izložene kritici, napadima i pretnjama pripadnika nevladinog sektora zbog svog kritičkog odnosa prema vlasti ili suprotstavljanju nacionalističkim stavovima o Kosovu, Međunarodnom судu za ratne zločine na teritoriji bivše Jugoslavije (ICTY) i ratovima devedesetih godina.

Ujedinjene nacije i druga međunarodna tela: Vlasti nastavljaju saradnju s Međunarodnim sudom za ratne zločine, Ujedinjenim nacijama i drugim međunarodnim organima.

Regionalna saradnja, kao važan preduslov za uspešno suđenje ratnim zločincima i njihovo kažnjavanje, postepeno se poboljšava. Zahvaljujući napretku u saradnji nacionalnih tužilaca, a pre svega potpisivanju bilateralnog sporazuma o ekstradiciji i priznavanju optužnica drugih država između Bosne, Srbije i Hrvatske, u regionu se smanjuje broj lica koja izmiču pravdi. Srbija je takođe potpisala sporazum s Hrvatskom o razmeni obaveštenja u postupcima za krivična dela ratnih zločina.

Vladina tela za unapređenje stanja ljudskih prava: U rad kancelarije republičkog zaštitnika građana i dalje se ne mešaju ni vlast ni političke stranke. Sve poslaničke

grupe u skupštini podržale su u avgustu novi petogodišnji mandat dosadašnjeg republičkog ombudsmana Saše Jankovića. Prema navodima zaštitnika građana vlasti često ne pokazuju dovoljnu odlučnost u sprovođenju bitnih zakona. On takođe ističe da građanima velike probleme stvara nedovoljno organizovana, ispolitizovana i korumpirana državna administracija. Ombudsman je podneo godišnji izveštaj o svojim aktivnostima i posebne izveštaje o važnijim pitanjima. Pokrajina Vojvodina ima svog zaštitnika građana koji je u protekloj godini samostalno delao. Republički zaštitnik građana i dalje ima lokalne kancelarije u tri opštine u kojima živi većinsko albansko stanovništvo.

Odeljak 5. Diskriminacija, društvene zloupotrebe i trgovina ljudima

Ustav zabranjuje svaku diskriminaciju po osnovu rase, pola, psihičkog ili fizičkog invaliditeta, jezika, imovinskog stanja, i vlasti su se trudile da obezbede poštovanje ovih zabrana. Problem pak predstavlja diskriminacija žena, osoba drukčije seksualne orientacije i etničkih manjina; trgovina ljudima; nasilje nad ženama i decom.

Žene

Silovanje i nasilje u kući: Za silovanje, ali i prinudjivanje bračnog partnera na seksualni odnos kazna se kreće do 40 godina zatvora. Advokati veruju da samo mali procenat žrtvi silovanja prijavi napad, plašeći se osvete napadača ili poniženja na sudu. Nekoliko žrtvi supružničkog silovanja prijavilo je slučaj vlastima. Ženske grupe veruju da se počinjenici u praksi preblago kažnjavaju. Mreža „Žene protiv nasilja“ prijavila je 2011. da je mnogim ženama oduzet život pošto su državnim organima prijavile pretrpljeno nasilje.

Nasilje nad ženama i dalje predstavlja problem. I mada uglavnom postoji svest o tome da je porodično nasilje izrazito zastupljeno i dalje nema pouzdanih statističkih podataka o razmerama tog problema. Analiza medijskog izveštavanja u 2011. pokazala je da se ovom problemu pristupa na senzacionalistički način, uz često otkrivanje punog identiteta žrtve, što samo doprinosi njenoj sekundarnoj viktimizaciji. Za nasilje u kući propisana je kazna do deset godina zatvora. Zakon predviđa da žena može tražiti sudska meru zabrane približavanja žrtvi porodičnog nasilja. Ovi se slučajevi pak teško rešavaju jer nema svedoka ili dokaza ili svedoci i žrtva nisu spremni da svedoče.

Dva zvanična tela koja se bave porodičnim nasiljem nemaju dovoljno sredstava. Civilno društvo igralo je presudnu ulogu u borbi protiv nasilja nad ženama. Nevladine organizacije vode prihvatišta za žene koje su pretrpele nasilje, a država i dalje obezbeđuju finansijska sredstva Sigurnim kućama za žrtve porodičnog nasilja širom zemlje. Postoji jedanaest Sigurnih kuća (tri u Beogradu i po jedna u Nišu, Kragujevcu, Smederevu, Valjevu, Pančevu, Novom Sadu, Zrenjaninu i Somboru), kao i stan za hitan smeštaj u Šapcu. Prema navodima medija primećeno je da u većini Sigurnih kuća veći broj žena traži sklonište u letnjim mesecima. Žene koje dođu u Sigurnu kuću mogu dovesti sa sobom i svoju decu.

Usvajajući preporuke nekoliko ženskih nevladinih organizacija, Ministarstvo unutrašnjih poslova je u avgustu odlučilo da posebnim protokolom definiše specifične

postupke policijskih službenika u slučajevima nasilja nad ženama u porodici i partnerskim odnosima.

U Vojvodini je 22. juna uveden SOS telefon za žene žrtve nasilja. Pokrajinski sekretarijat za ravnopravnost polova obezedio je obuku za volontere, ali i druge vidove tehničke i novčane pomoći.

Seksualno uznemiravanje: Seksualno uznemiravanje je česta pojava. Za krivični prestup seksualnog uznemiravanja zakonom je zaprećena kazna do šest meseci, i to u slučajevima gde nije bilo zlostavljanja ili korišćenja moći, a do godinu dana za zlostavljanje podređenog službenika ili štićenika. Javnost malo zna o ovom problemu i tokom godine podneto je svega nekoliko prijava.

Sloboda odlučivanja o rađanju: Parovi i pojedinci imaju pravo da bez diskriminacije, prinude i nasilja samostalno odlučuju o rađanju dece, o njihovom broju i vremenu kad ih žele dobiti. Zdravstvene ustanove i lokalne zdravstvene nevladine organizacije moguće su slobodno prenositi obaveštenja o planiranju porodice, poštujući smernice Ministarstva zdravlja. Osim Republičkog centra za planiranje porodice i u lokalnim domovima zdravlja uglavnom postoje centri za planiranje porodice. Pravo na korišćenje sredstava za kontracepciju nije ograničeno. Država obezbeđuje besplatan porođaj. Prenatalnu i posnatalnu brigu o ženama obavljaju bolničarke i babice, ukoliko majka ili dete nemaju nekih ozbiljnijih zdravstvenih tegoba. Muškarci i žene imaju jednaka prava na pregled i lečenje od seksualno prenosivih bolesti.

Diskriminacija: Žene i muškarci su ravnopravni pred zakonom, kako pred porodičnim zakonom, tako i pred zakonom o imovinsko pravnim odnosima i pred sudom. Ženama se ova prava mahom poštuju u praksi. Međutim, u martu je tadašnji državni sekretar Ministarstva rada i socijalne politike primetila da postoji primetan jaz između položaja žene koji je proklamovan zakonom i njenog stvarnog društvenog statusa. Romkinje često primećuju da se suočavaju s dvostrukom diskriminacijom i to po osnovu njihove manjinske pripadnosti ali i po osnovu pola.

Zakon predviđa jednakе mogućnosti zapošljavanja i isti tretman muškaraca i žena na poslu i nalaže državnim organima da u svakoj organizacionoj jedinici, pa čak i na rukovodećim mestima moraju zaposliti najmanje 30 posto predstavnika manje zastupljenog pola. I ombudsman i poverenica za zaštitu ravnopravnosti smatraju da su žene nedovoljno prisutne u brojnim sektorima javnog i ekonomskog života. Žene koje su prešle pedesetu navode da mnogo teže nalaze posao od svojih vršnjaka, a veći je i broj žena koje ostaju bez posla usled ekomske krize. Prema brojnim izveštajima mali broj žena nalazi se na rukovodećim, upravljačkim, visoko plaćenim položajima.

Društveni položaj žena je u celini gledano niži od položaja muškaraca i pre malo ih je u poslovnom svetu. I dok zakon jemči ženama pravo na porodiljsko odsustvo, bilo je podataka da pojedine privatne firme nisu uvek ispunjavale ove zakonske obaveze. Nevladine organizacije navode da su žene bez dece diskriminisane prilikom zapošljavanja jer su poslodavci zabrinuti da bi u budućnosti mogli otici na porodiljsko odsustvo. Poverenica za zaštitu ravnopravnosti navodi da je postala uobičajena praksa da se ženama uskraćuje pravo na odsustvo s rada radi nege deteta. Ona

takođe primećuje da se žene suočavaju s diskriminacijom posle povratka s porodiljskog odsustva.

Čest osnov diskriminacije je i tradicionalistički pogled na polne uloge, posebno u seoskim sredinama. U zabačenim seoskim sredinama, posebno u pojedinim manjinskim zajednicama, žene nisu mogle valjano iskoristiti pravo upravljanja imovinom. Školski udžbenici na stereotipan način prikazuju ulogu žena i raspodelu poslova među polovima. Potpredsednica Udruženja poslovnih žena Srbije Olivera Popović primetila je da društvo još nije spremno da podrži napredovanje žena zato što je slika o ženi i dalje uglavnom stereotipna, pa se žene prikazuju kao manje vredne, a muškarcima pripada centralna uloga u društvenom životu.

Vladin Odbor za ravnopravnost polova, skupštinska Komisija za ravnopravnost polova, Direktorat za ravnopravnost polova Ministarstva rada, zapošljavanja i socijalne politike, pokrajinski mehanizmi i institucije za ravnopravnost polova, lokalne komisije i zamenik zaštitnika građana nastavili su tokom godine saradnju s nevladinim organizacijama s ciljem podizanja javne svesti o problemima polne neravnopravnosti. Sedam velikih kompanija koje posluju u Srbiji – Aktavis, Avon, Banka Intesa, Calsberg, B92, Coca-Cola, Erste Bank i IBM – potpisalo je 13. maja deklaraciju o poštovanju principa osnaživanja žena kako bi se poboljšao položaj žene na tržištu rada.

Međunarodne otmice dece: Srbija je potpisnica Haške konvencije o građanskopravnim aspektima međunarodne otmice dece iz 1980. Za više informacija pogledati godišnji izveštaj Stejt departmента o saradnji http://travel.state.gov/abduction/resources/congressreport/congressreport_4380.html, kao i posebne podatke o Srbiji na http://travel.state.gov/abduction/country/country_3781.htm.

Deca

Upis u knjige: Dete stiče državljanstvo poreklom. Zakon o matičnim knjigama uređuje opšta pravila prijavljivanja rođenog deteta matičaru, ali prema navodima UNICEF-a pet posto romske dece ostaju neprijavljena. Deca koja nisu prijavljena ne mogu koristiti javne usluge kao što je zdravstvena nega.

Obrazovanje: Osnovno i srednje obrazovanje su besplatni, ali samo je osnovno obavezno. Kulturni običaji, diskriminacija manjina i ekonomski nedaće utiču da deca odustaju od pohađanja škole. U pojedinim manjinskim zajednicama, posebno među Romima, osnovnu školu češće napuštaju devojčice.

Zdravstvena zaštita: Zakon predviđa da svako dete ima pravo na besplatnu zdravstvenu zaštitu do navršene osamnaeste godina života preko svojih zaposlenih roditelja. Pa ipak hiljade dece (prema podacima približno 55 hiljada) ostalo je bez zdravstvene zaštite zato što poslodavci kod kojih njihovi roditelji rade – i u privatnim i u državnim firmama – nisu uplatili obavezne doprinose. Poštujući preporuke zaštitnika građana Fond za zdravstveno osiguranje obezbedio je overu zdravstvenih knjižica svoj deci. Zahvaljujući ovoj uredbi deca koja su izgubila pravo na zdravstvenu zaštitu zbog nemara treće strane svrstana su u ugroženu grupu i na taj način su mogla ostvariti svoje pravo na zdravstvenu zaštitu.

Zlostavljanje dece: Prema Vladinom Odboru za zaštitu prava deteta blizu 65 posto dece školskog uzrasta trpi kazne i fizičko nasilje. Deca su često žrtve porodičnog nasilja, ali i vršnjačko nasilje je u porastu. Devojčice su bile izložene seksualnom nasilju. U januarskom izveštaju o globalnoj inicijativi za zakonsku zabranu telesnog kažnjavanja dece UNICEF navodi da je 2005-2006. 75 posto dece uzrasta od dve do četrnaest godina iskusilo nasilne disciplinske mere (fizičke kazne i/ili psihičku agresiju), od čega je 55 posto bilo fizički kažnjavano. U izveštaju je takođe potvrđeno da 11 posto majki ili staratelja veruje da je fizičko kažnjavanje nužno u odgoju dece.

Prema istraživanju Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji 23 posto učenika tvrde da su nastavnici bili nasilni prema njima, a veruje se da je ovaj problem izraženiji u srednjim školama. I mada se od nastavnika očekuje da prijave nadležnim ako posumnjuju da je neko dete zlostavljan, oni to retko kad čine.

Policija uglavnom postupa po prijavi i vlasti su u toku godine o kojoj se izveštava vodile krivične postupke u slučajevima zlostavljanja dece. Žrtvama se pruža psihološka i pravna pomoć. Deca često bivaju smeštena u Sigurne kuće za žrtve nasilja u porodici.

Dečji brakovi: Donja zakonska granica za stupanje u brak je navršena osamnaesta godina života. Sud može dopustiti maloletniku starijem od 16 godina da stупи u brak pre navršene osamnaeste godine ako je dovoljno zreo da „da ispuni prava i dužnosti bračnog života“. Dečji brakovi predstavljaju problem u određenim zajednicama, posebno među Romima i u seoskim sredinama u južnim i istočnim delovima države. U romskoj zajednici dečaci i devojčice uglavnom stupaju u brak između 14 i 18 godine života, pri čemu je prosečan uzrast 16 godina. Dečaci se uglavnom venčavaju nekoliko godina kasnije od devojčica, koje se ponekad udaju i sa 12 godina. Dečji brakovi sklapani su između osoba iz svih ekonomskih i društvenih krugova.

Seksualna zloupotreba dece: Donja starosna granica za slobodno stupanje u seksualne odnose jeste četrnaest godina, bez obzira na seksualnu orientaciju ili pol. Krivični zakon kažnjava prituđivanje maloletnog lica na seksualni odnos kaznom od tri do 12 godina zatvora. U slučaju izuzetno teških oblika silovanja maloletnika, kazna se kreće od pet do petnaest godina zatvora. Ako je zbog silovanja nastupila smrt žrtve minimalna kazna je deset godina zatvora. U vestima se navodi da su u protekle dve godine sudije uglavnom počele da izriču mnogo strože kazne ljudima koji siluju decu. U pojedinim člancima pominju se kazne od četiri i po, šest i sedam godina.

Dečja pornografija zabranjena je zakonom. Zloupotreba deteta radi proizvodnje pornografskog materijala ili radi pornografskih predstava kažnjava se sa šest meseci do pet godina zatvora. Za prodaju, prikazivanje, izlaganje ili bilo koji drugi vid puštanja u opticaj dečje pornografije, uključujući i elektronski, propisana kazna zatvora kreće se do dve godine.

Deca u sirotištima i domovima ponekad trpe fizičko i emocionalno zlostavljanje od strane onih koji se staraju i brinu o njima ili ih vršnjaci seksualno zloupotrebljavaju.

Raseljena deca: U septembru 2011. republički zaštitnik građana predstavio je prvi sveobuhvatni izveštaj o deci ulice u Srbiji. U izveštaju se zaključuje da značajan broj

dece živi na ulici, uglavnom po većim gradovima kao što su Beograd, Novi Sad i Niš. Reč je najčešće o deci raseljenih osoba, pre svega romske nacionalnosti. U izveštaju se ističe da su deca koja prose diskriminisana i da im je uskraćena pravna zaštita. Prema navodima ombudsmana, nedostatak pravne zaštite takođe je odraz toga što država ne prepozna značaj ranog detinjstva.

Deca u ustanovama: Prema navodima UNICEF-a u Republici Srbiji postoji pet ustanova za smeštaj dece i mlađih sa smetnjama u razvoju i invaliditetom. UNICEF-ov projekat usmeren je na razvoj hraniteljske brige o deci sa smetnjama kao alternativnog vida zaštite. Uz finansijsku podršku Evropske Unije Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalne politike zajedno s UNICEF-om radi na realizaciji projekta preobražaja ustanova za smeštaj dece i na pronalaženju održivih alternativa. Prema UNICEF-ovim navodima u Srbiji se i pored dugačke tradicije usvajanja dece deinstitucionalizacija dece sa smetnjama i nalaženje porodica za njih sporo odvija. Blizu 1.100 dece boravi u specijalnim ustanovama.

Antisemitizam

Procenjuje se da u Republici Srbiji živi 1.185 Jevreja. I mada zakon zabranjuje govor mržnje, ultranacionalističke grupe i konzervativne izdavačke kuće nude prevode antisemitskih knjiga. U knjižarama se u prodaji može naći blizu sto različitih antisemitskih knjiga. Omladinske desničarske grupe i internet forumi nastavljaju da ohrabruju antisemitizam i da koriste govor mržnje protiv jevrejske zajednice.

U januaru je oskrnavljeno nekoliko nadgrobnih ploča na Jevrejskom groblju u Novom Sadu. Nekoliko dana kasnije razbijen je pano sa slikom sinagoge na ulazu u prostorije Jevrejske opštine u Zrenjaninu.

Prema preporuci Ministarstva obrazovanja deca u sklopu nastavnog plana i programa uče o Holokaustu. Polemika se vodila oko toga kako u okviru nastavnog plana i programa za srednje škole treba predstaviti učestvovanje kvislinške Vlade narodnog spasa, na čijem čelu je bio Milan Nedić, u Holokaustu. Pojedini učesnici u raspravi neprekidno su pokušavali da umanje i izmene ulogu pokreta koji su sarađivali s okupatorom u Drugom svetskom ratu i učestvovali u Holokaustu.

Predsednik Saveza Jevrejskih opština Ruben Fuks povezuje porast antisemitizma s ekonomskom krizom. U junu su učesnici Komisije za praćenje antisemitizma Saveza Jevrejskih opština primetili da u Srbiji jačaju desne i ekstremne pronacističke i antisemitske snage.

Trgovina ljudima

Videti *Izveštaj o trgovini ljudima* Stejt Departmenta na www.state.gov/j/tip.

Osobe sa invaliditetom

Ustav zabranjuje diskriminaciju osoba sa invaliditetom u vezi sa zapošljavanjem, obrazovanjem, zdravstvenom zaštitom i korišćenjem drugih javnih usluga. Vlasti uglavnom zahtevaju da se ovo poštuje. Problem pak predstavlja pristup starim objektima u javnoj upotrebi i korišćenje javnog prevoza. Zakon nalaže da se novi

objekti u javnoj upotrebi učine pristupačnim osobama sa invaliditetom i vlasti uglavnom traže da se ova zakonska odredba poštuje u praksi.

Zakon zabranjuje fizičko, emocionalno i verbalno zlostavljanje u svim školskim ustanovama i nijedan slučaj zlostavljanja u ustanovama za specijalno obrazovanje nije bio prijavljen. Međutim, poverenica za zaštitu ravnopravnosti navodi da su osobe sa invaliditetom najčešće diskriminisana grupa. Nezaposlenost i diskriminacija prilikom zapošljavanja i dalje zadaju ozbiljne poteškoće osobama sa invaliditetom. Manjak radnih prostora koji su im pristupačni, diskriminacija i opšta nezaposlenost otežavaju osobama sa invaliditetom pronalaženje posla.

Tela koja vode brigu o osobama sa invaliditetom su Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalne politike, Ministarstvo obrazovanja i Ministarstvo zdravlja. Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalne politike ima široke nadležnosti u organizovanju saradnje s nevladinim organizacijama, raspoređivanju socijalne pomoći i nadgledanju sprovođenja zakona kojima se osigurava zaštita prava osoba sa invaliditetom. Ministarstvo zdravlja i Ministarstvo obrazovanja pružaju podršku i zaštitu ovim licima u okviru svog polja delovanja.

Nacionalne/rasne/etničke manjine

Brojni posmatrači primećuju da postoji neprijateljsko raspoloženje prema nacionalnim i etničkim manjinama, koje – prema nedavno objavljenim rezultatima Popisa iz 2011. – čine 16,7 posto stanovništva. Reč je o Mađarima, Bošnjacima, Romima, Slovacima, Rumunima, Vlasima, Bugarima, Hrvatima, Albancima, Aškalijima, Egipćanima i drugima.

Romi, koji prema Popisu iz 2011. čine 2,1 posto stanovništva, neprekidno su najugroženija manjinska zajednica i njeni su pripadnici na meti policijskog nasilja, društvene diskriminacije i verbalnog i fizičkog uzneniranja.

Vlasti su 26. aprila nasilno raselile 252 romske porodice iz beogradskog naselja Belvila u kontejnerska naselja u beogradskim predgrađima ili u mesta u kojima imaju prijavljeno prebivalište. Kontejnersko naselje je 1. maja napalo, prema nekim procenama, 15 do 20 maskiranih osoba, koje su izvikivale rasističke parole, uključujući i: „Srbija Srbima, Romi napolje iz Srbije“. Na jednom metalnom kontejneru u kome žive Romi nacrtan je kukasti krst. Do kraja godine uhapšena je samo jedna osoba osumnjičena za napad, i ona je stanovnik Jabučkog Rita. Amnesti Internešenel je zamerio državi što dopušta vlastima grada Beograda da „flagrantno krše međunarodni zakon“ raseljavajući toliki broj romskih porodica iz Belvila.

Mnogi Romi žive bespravno u divljim naseljima u kojima nema osnovne školske, zdravstvene i komunalne infrastrukture. Prema UNICEF-u romska deca imaju triput manju verovatnoću da dožive prvi rođendan i često su im gotovo nedostupne usluge zdravstvenog sistema. I dok obrazovni sistem obezbeđuje devetogodišnje besplatno, obavezno školovanje, u koje spada i predškolski pripremni razred pre polaska u školu, etničke predrasude, kulturne norme i ekonomske nedaće dovode do toga da mali Romi, posebno devojčica, retko pohađaju školu.

Lideri albanske nacionalnosti iz južnih opština Preševo, Bujanovac i Medveđa nezadovoljni su nedovoljnom zatupljenosću Albanaca u državnim institucijama na lokalnom nivou. Albanci nemaju ni srednjoškolske udžbenike na albanskom jeziku.

Država preduzima korake da spreči nasilje i diskriminaciju manjina. Posle majske izbora i obrazovanja nove vlade, ugašena je Uprava za ljudska i manjinska prava u okviru Ministarstva za ljudska i manjinska prava, državnu upravu i lokalnu samoupravu i zamjenilo ju je samostalno telo sa značajno manjim nadležnostima. Direktor Kancelarije Dušan Ignjatović izjavio je da za razliku od ovlašćenja prethodne službe sadašnja Kancelarija nema mogućnosti da vrši kontrolu, ne učestvuje u ustanavljanju Saveta nacionalnih manjina i nema uticaj na zakonodavstvo. Na časovima građanskog vaspitanja, koje država nudi kao alternativu verskoj nastavi u srednjim školama, đaci uče o manjinskim kulturama i multietničkoj toleranciji.

Saveti nacionalnih manjina su tela koja predstavljaju dvadeset dve zajednice i imaju široka ovlašćenja u oblasti obrazovanja, masovnih medija, kulture i upotrebe jezika manjina. I dalje nije rešen problem ustanavljenja Nacionalnog saveta bošnjačke manjine, budući da i dalje nisu održani izbori za to telo.

Društvene zloupotrebe, diskriminacija i nasilna dela učinjena iz mržnje prema drukčijoj seksualnoj orientaciji i rodnom identitetu

Ustav zabranjuje svaku diskriminaciju po osnovu rase, pola, nacionalne pripadnosti, društvenog porekla, rođenja, veroispovesti, političkog ili drugog uverenja, imovnog stanja, kulture, jezika, starosti i psihičkog ili fizičkog invaliditeta, ali ne i seksualne orientacije. Nasilje i diskriminacija osoba drukčije seksualne orientacije ozbiljan su problem. I mada su LGBT osobe često žrtve nasilja, retko javno prijavljuju napade jer strepe od daljeg maltretiranja. Skupština je 24. septembra izmenila Krivični zakonik, kako bi se uvela i otežavajuća okolnost za krivična dela učinjena iz mržnje prema drukčijoj seksualnoj orientaciji i rodnom identitetu.

Javnost i dalje negativno gleda i doživljava osobe drukčije seksualne orientacije zbog čega su pripadnici LGBT zajednice neprekidno na meti napada. Predstavnici LGBT organizacija saopštavaju da mnoge žrtve nasilnih činova iz ove zajednice ne prijavljuju incidente policiji zato što ne veruju da će se ona baviti ozbiljno njihovim slučajem, ali i zato što ne žele da zbog svojih pritužbi budu izloženi daljoj viktimizaciji od strane policije i javnosti. LGBT aktivisti takođe uočavaju da država neodgovarajuće reaguje na nasilje nad pripadnicima ove zajednice, ohrabrujući tako izgrednike da nastave da izražavaju svoje neprijateljstvo prema njima u vidu pretnji smrću, batinanja i vređanja.

I mada zakon o radiodifuziji zabranjuje diskriminaciju po osnovu seksualne orientacije, pojedini mediji neprekidno napadaju LGBT osobe. U žutoj štampi se i dalje objavljaju članci u kojima se s mržnjom govori protiv LGBT populacije, kao i intervjuji pripadnika homofobičnih desničarskih grupa.

Ostale društvene zloupotrebe ili vidovi diskriminacije

Krajem godine registrovano je 1.690 obolelih od HIV-a. Prema navodima zdravstvenih radnika, barem još 1.800 osoba ne zna da boluje od ove bolesti. Šef

Nacionalne kancelarije za HIV pri Institutu za javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut“ Danijela Simić navodi da je najveći broj zaraženih u Beogradu. Među odraslima od 20 do 49 godina 13 puta je više muškaraca. Tokom godine registrovano je 95 novih slučajeva HIV-a. Približno 1.400 osoba s HIV-om redovno se javlja zdravstvenim službama, a njih 1.100 prima terapiju. Nevladine organizacije navode slučajeve diskriminacije ljudi koji žive s HIV-om, pa su tako neki zbog bolesti izgubili posao ili trpeli maltretiranje komšija. Nevladine organizacije i zdravstveni radnici pominju slučajeve gde su pojedini zdravstveni radnici diskriminisali osobe s HIV-om. Prema istraživanju Instituta 60 posto anketiranih ima pozitivan stav prema ljudima s HIV-om, 32 ima umereno pozitivan stav, dok se 7 posto izrazilo negativno. Prema podacima iz istog istraživanja broj zaraženih se prepolovio, a broj smrtnih slučajeva zbog HIV-a opao je za tri četvrtine. Nema prijava da je u državi bilo zloupotreba verskih grupa, kao ni verskih zatvorenika.

Odeljak 7. Prava radnika

a. Pravno na udruživanje i kolektivno pregovaranje

Ustav jemči radnicima pravo da osnivaju sindikate i da sami biraju onaj kome će pristupiti. U ostvarivanju ovog prava postoje izvesna ograničenja, pa tako ministar rada, zapošljavanja i socijalne politike mora utvrditi reprezentativnost sindikata, poslodavac mora potvrditi da je vođa sindikata stalno zaposlen, što je prema tvrdnjama ravno saglasnosti poslodavca. Ustav jemči zaposlenima pravo na štrajk, izuzev ako im posao nije vezan za delatnosti od javnog interesa, u šta spadaju: komunalne usluge, informisanje (radio i televizija), proizvodnja osnovnih prehrambenih proizvoda; zdravstvena zaštita; prosveta; socijalna zaštita; odbrana i bezbednost države; rad u hemijskoj industriji, industriji čelika; PTT usluge. Preko pedeset posto radnika zaposleno je u delatnostima od javnog interesa i njima nije uskraćeno pravo na štrajk. Jedino su dužni da deset dana unapred najave štrajk i da obezbede „minimum procesa rada“ u vreme protesta, što sindikati ovih delatnosti poštuju u praksi. Ustav i zakoni omogućavaju sindikatima obavljanje delatnosti bez spoljašnjeg mešanja, a zakon o radu štiti pravo kolektivnog pregovaranja. Zakon zabranjuje diskriminaciju po osnovu članstva u sindikatu, ali ne zabranjuje izričito diskriminaciju radnika koji učestvuju u sindikalnim aktivnostima i ne propisuje kazne za ugrožavanje sindikalnog rada. Radnici koji su otpušteni zbog sindikalnog angažovanja imaju zakonsko pravo da zahtevaju da se vrate na posao. Država traži da se ovaj zakon poštuje i otpušteni radnici ubrzo bivaju vraćeni na posao. Posle poništavanja otkaza poslodavci su se pozivali na odlaganja sudskih rasprava u tim slučajevima.

Državi blizak Savez samostalnih sindikata Srbije, sindikalno udruženje osnovano u vreme socijalizma i uz podršku Miloševićevog režima, ima brojnije sindikalno telo nego nezavisna sindikalna udruženja u javnom sektoru. Nezavisni granski sindikati uspeli su ipak da se organizuju i da pregovaraju s rukovodiocima državnih preduzeća u ime svojih članova. Procenjuje se da u državi postoji 25 hiljada sindikata, mada su mnogi neaktivni, jer se većina predstavnika sindikata oglušila o zakonsku odredbu da sami moraju podneti zahtev za brisanje iz Registra, najčešće zbog odlaska firme u stečaj ili restrukturisanja preduzeća čije su radnike predstavljali.

Država štiti pravo nezavisnog delovanja sindikalnih udruženja. I zaposleni u javnom i zaposleni u privatnom sektoru slobodno su koristili pravo na štrajk.

U celini gledano, država je uvažavala pravo na kolektivno pregovaranje i pravo na udruživanje i radnici su svoja prava neometano koristili. Zakon predviđa da svako preuzeće sa preko deset zaposlenih mora usvojiti sporazum o kolektivnom pregovaranju. Da bi sindikat mogao učestvovati u pregovaranju u njega mora biti učlanjeno najmanje 15 posto zaposlenih kod poslodavca. Predstavnici sindikata tvrde da poslodavci ponekad preduzimaju zakulisne radnje kako bi sprečili da broj članova sindikata pređe ovaj prag. Da bi sindikat mogao pregovarati s Vladom u njega mora biti učlanjeno deset posto svih zaposlenih. Procenjuje se da je približno 20 posto radnika učlanjeno u neki od sindikata, dok sporazum o kolektivnom pregovaranju obuhvata približno 40 posto zaposlenih.

U toku godine o kojoj se izveštava samostalni granski sindikat Nezavisnost nastavio je da iznosi podatke o diskriminaciji sindikata i narušavanju radničkih prava.

Nevladine organizacije Felicitas i Centar za demokratiju, Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalne politike i Inspektorat za rad ovog ministarstva navode da se prava radnika najčešće krše tako što radnici rade bez ugovora; ne isplaćuje im se mesečna zarada, prekovremena zarada i doprinosi; poslodavci ne isplaćuju nadoknade za porodiljsko odsustvo; vrše diskriminaciju zaposlenih po osnovu pola i starosti; diskriminaciju osoba sa invaliditetom; radnici rade u nebezbednim uslovima; i uopšte trpe maltretiranje. Od oktobra meseca Inspektorat za rad istražuje tri navodna slučaja gde su radnici otpušteni s posla zbog sindikalnih aktivnosti. Prema sindikatu Nezavisnost Inspektorat za rad pomaže da se ponište otkazi radnicima koji su otpušteni zbog sindikalnog delovanja.

b. Zabrana prinudnog ili obaveznog rada

Ustav zabranjuje prinudan rad. Od oktobra nije bilo zvaničnih prijava prinudnog rada, niti su ga inspektori otkrili. Međutim, deca, i to pretežno iz romske zajednice, prisiljavana su da prose i da kradu.

Videti, takođe, *Izveštaj o trgovini ljudima* Stejt Departmenta na www.state.gov/i/tip.

c. Donja starosna granica za zasnivanje radnog odnosa i zabrana dečjeg rada

Donja starosna granica za primanje u radni odnos je 15 godina, a mladi koji žele da rade pre navršene osamnaeste godine moraju imati pismenu saglasnost roditelja ili staratelja. Zakon nalaže poslodavcu da poštuje posebne uslove rada maloletnika i ograničava njihovu radnu nedelju na 35 časova. Kršenje ovog zakona kažnjava se novčanom globom i do 78.000 dinara (9.074 dolara).

Inspektorat za rad pri Ministarstvu rada, zapošljavanja i socijalne politike nadležan je za sprovođenje zakona o dečjem radu. Za prvih deset meseci godine inspektori nisu utvrdili nijedan slučaj da je osoba mlađa od 18 godina radila bez saglasnosti roditelja. Vlasti efikasno sprovode zakon o zabrani eksploracije dece u industrijskom sektoru, ali nemaju ovlašćenja da nadziru neformalna radna mesta i individualna

domaćinstva. Na selu i u poljoprivrednim zajednicama i mlađa deca često pomažu u porodičnim poslovima. U gradovima deca, posebno romska, rade neprijavljeno kao ulični prodavci, peru prozore na automobilima ili skupljaju otpad.

Romske porodice ponekad prisiljavaju decu na fizički rad ili prosjačenje. Povremeno ih podstiču i na sitne prestupe. Mnoga od te dece žive u lošim uslovima i nemaju mogućnost da se školuju. Zakon predviđa zatvorske kazne u trajanju od tri meseca do pet godina za roditelje ili staratelje koji primoravaju maloletnike da prose i da obavljaju teške poslove ili poslove kojima nisu dorasli po godinama. Sektor za brigu o porodici i socijalnu zaštitu pri Ministarstvu rada, zapošljavanja i socijalne politike takođe se bavio socijalnim problemima romske zajednice zbog kojih su deca bila prisiljivana na rad.

Videti takođe *Podaci o najtežim oblicima dečjeg rada* Ministarstva rada na www.dol.gov/ilab/programs/ocft/tda.htm.

d. Prihvatljivi uslovi rada

Minimalna mesečna zarada je 21.000 dinara (244 dolara). Prema podacima Vladinog Tima za socijalno uključivanje i smanjivanje siromaštva u martu 2011. siromašna su bila sva domaćinstva čija je potrošnja po potrošačkoj jedinici bila manja od 8.544 dinara (99 dolara) mesečno. U preduzećima u kojima su radnici organizovani u sindikat zbog kontrole sindikata uglavnom se strože poštovao iznos minimalne mesečne zarade. U manjim privatnim firmama poslodavci pak često ne pristaju, a ponekad i ne mogu da obezbede radnicima propisanu minimalnu zaradum i obavezne socijalne doprinose, zbog čega radnici često ostaju neprijavljeni. Ovi radnici, koje poslodavac isplaćuje u gotovini i za koje ne izdvaja socijalne i penzione doprinose, ne prijavljuju kršenje zakona o radu u strahu da će izgubiti posao. Inspektorat za rad otkrio je od oktobra meseca da blizu 5 hiljada radnika nisu primljeni u radni odnos u zvanično registrovanim firmama, posle čega su poslodavci morali da zaposle 3.840 radnika. Najviše radnika koje su naknadno prijavljeni radili su u sledećim sektorima: trgovini, ugostiteljstvu, poljoprivredi, građevinarstvu i proizvodnji prehrambenih proizvoda. U celini gledano, s pogoršavanjem ekonomске situacije u državi poslodavci su tokom godine sve češće isplaćivali radnicima zaradu manju od minimalne propisane. Nadzor nad primenom zakonske odredbe o minimalnoj zaradi vrši Inspektorat za rad.

Zakon predviđa da puno radno vreme iznosi 40 časova nedeljno, što se uglavnom poštuje u državnim preduzećima, ali ne i u privatnim. Zakonom je predviđeno i da prekovremen rad ne može da traje duže od četiri sata dnevno po zaposlenom, a u kalendarskoj godini preko 240 sati. U okviru osmosatnog radnog vremena mora postojati jedna pauza od trideset minuta. Zaposleni ima pravo na odmor između dva uzastopna radna dana od najmanje 12 sati, i na nedeljni odmor u trajanju od najmanje 24 časa neprekidno.

Uvećanje zarade za prekovremen rad reguliše se kolektivnim ugovorom. Prema zakonu ono ne sme biti manje od 26 posto od osnovice, što je regulisano važećim kolektivnim ugovorom. I mada se radnici najefikasnije mogu izboriti za naknadu za prekovremen rad preko svojih sindikalnih udruženja i Inspektorat za rad nadzire primenu ove zakonske odredbe.

Preuzeća su prema zakonu dužna da oforme odeljenje za bezbednost i zaštitu koje će nadgledati sprovođenje zakonskih odredbi u vezi s bezbednošću i zaštitom na radu. U praksi se, međutim, poštovanje ovih odredbi uglavnom svodi na najelementarnije mere predostrožnosti, kao što je kupovina sapuna i deterdženta, umesto da se radnicima obezbedi sigurnosna oprema za rad. Radnici nisu mogli da se zaštite u situacijama kad su im bili ugroženi zdravlje i sigurnost iz strahu da ne izgube posao. Inspektorat za rad broji 259 inspektora koji su zaduženi da vrše kontrolu bezbednosti uslova rada i zdravlja zaposlenih. Tokom godine povećan je broj inspekcija i pooštene su preventivne mere, tako da je u periodu između januara i oktobra izvršeno 13.722 kontrole poštovanja propisa o zaštiti zdravlja i bezbednosti. Od ovoga je 993 slučaja bilo povezano s povredom na radnom mestu.